

מליץ רפאל ("רפי")

בן דויד ויהודית, חברי קיבוץ עין-חרוד. נולד בכ"ט באדר תרפ"ז בירושלים, בזמן שהוריו ישבו שם בפלוגת הקיבוץ, ואחרי חדשים אחדים חזר עמהם לעין-חרוד, שם גדל ולמד בבית-הספר המשותף. נמשך ביחוד ללימודים ההומניסטיים, אך הצטיין בכל המקצועות. עסק בענפי-ספורט שונים, ובכדור-סל היה בין המעולים בארץ. משגמר את לימודיו עבד במשק — בדיר, במספוא ובטרקטור, ובשעות הפנאי התמסר ללימודים ולקריאה. מכתביו להוריו ולנערה שאהבה נפשו, שיצאו לאור על-ידי "הקיבוץ המאוחד" ומשק עין-חרוד בספר "ביקוד" בתש"ט, פותחים אשנב לעולמו הפנימי של עם רחב-מבט ומעמיק-הגות, ממיטב "פרי הארץ לגאון ולתפארת".

ב-1947 התגייס לפלמ"ח, השתתף בקורסים לסיירות ולחבלנות. בגדוד "הפורצים" השתתף בראשונה בפיצוץ האוטובוסים ברמלה וביתר הפעולות עד למלחמה על פריצת הדרך לירושלים, בה שירת כקצין-מודיעין בגדודו ולהפצרותיו המרובות ניתן לו להשתתף גם בפעולות קרב. בחפותו על נסיגת משורין (לבל יתגלה לאויב סוד מבנה ה"דוידקה" שבו), בקרב על גבי-סמואל, עמד בגבורה ובשיקול-דעת קריר נגד האנגלים והערבים עד רגעו האחרון, ובפעולה זו נפל ביום 23.4.1948. ב-25.4.1948 נקבר בקבר-אחים בקרית-ענבים. זכרו הועלה בספר "בנים" של קיבוץ עין-חרוד, תש"ט. אחרי שנפל הועלה לדרגת סגן ראשון לפי פקודת המטכ"ל.

א.

עין־חרוד, יום ראשון, 1944

שלום רב לך, אמא!

...לספר על הטיוול אני יכול, אמנם, אבל לא על תכנית־הדרך, אלא שרגשות שונים תקפו אותי בטיוול זה: אינני יודע משום מה, אבל בטיוול הרביעי מאוד לחשוב. היינו הולכים שמונה שעות ביום: הולכים בשורה, הילקוט מכביד, אין מדברים, ולכן היה לי זמן רב מאוד לחשוב בשעת הליכה. כן שטנו בסירה ביס־המלח עשר שעות, והרביעי גם בשעות אלו לחשוב. הרבה חוויות נתגבשו אצלי עכשיו, אחרי טיוול זה. מהשבות ורגשות שאמנם היו בי, אבל לא בצורה מגובשת. אולי בהשפעת המדבר: המדבר הלא הוא ערש־הנבואה, ערש החיפושים של האדם והעלאת חוויותיו. הרבה חשבתי על חברתנו (חברתי הילדים), בדברים שבינינו לבין עצמנו ועל עוד דברים רבים. אולי יהיה גם גילוי־לב זה קצת מוזר. כי את יודעת שאינני רגיל לספר את מהשבותי. ואמנם, כזה הייתי כל השנים, וחשבתי שאוכל תמיד לשמור בקרבי את מחשבותי. היה לי כעין פחד, שאם אני מגלה את מחשבותי האינטימיות לבן־אדם אני מוסר לו חלק מעצמי, כאילו אני נתון קצת בידיו על־ידי זה שהוא יודע עלי. אבל אינני יודע מה קרה בטיוול. עובדה היא שהרגשתי כעין צורך לספר.

ביחס להשכלתי, למשל, ישנם אצלי חששות רבים מאוד. בשום אופן אינני יכול להסתפק בהשכלה הניתנת לי בבית־הספר, ואני מרגיש שאוכרח ללמוד בעצמי. וכאן ישנו איזה קושי. לא קושי שכלי (חושב אני, שאוכל להמשיך ללמוד בעצמי) אבל קושי אחר. התרגלתי כל הזמן ללמוד על רגל אחת, וזאת אומרת — לא להכין שיעורים. בהפסקות לפני השיעורים הייתי קורא את השיעור ברפרוף, וזה הספיק. וכך התרגלתי, ועכשיו, כשהלימודים הולכים ונעשים קשים יותר, ויש יותר צורך להכין שיעורים — פשוט, קשה לי לשבת עליהם זמן רב. אך עניין זה איננו נורא כל כך, כי בבית־הספר אוכל ללמוד בלי הכנה מרובה. אבל ביחס למחשבותי להמשיך בלימודים בעצמי, נמצא שהרגל זה מקשה. אמנם, בעיקר תלוי הדבר ברצוני, ואני חושב שאתגבר על אייכולת זו, אך לעת־עתה קשה. קצת אשמים בזה גם אתם, אַת ואבא, שלא הקפדתם על כך שאכין את השיעורים — לא מבחינה לימודית, אלא פשוט, מבחינה חינוכית, ואני מקנא בילדים שיכולים לשבת זמן רב ולהכין שיעורים.

הרבה מחשבות חשבתי על חברתנו וצורתה, מה מדברים בה וכו' — חברה זו של הילדים, שהיא מפוצלת לכל כך הרבה חברות קטנות. לפעמים, כשאני במצב־רוח מיוחד, כשאני חושב על כל דבר, מנתח אותם דברים גדולים המעסיקים אותי, ובאותו זמן אני נמצא בחברה ושומע את הדיבורים, הבדיחות וכו' — נראה לי כל זה כל כך תפל וחסר טעם, שאני מאושר שיש לי החדר שלי שבו אני יכול לשכב לבדי בחושך ולחשוב (דבר שאני עושה פעמים רבות). אצלנו, בינינו — אין אנו מדברים על רגשות, על דברים גבוהים. בחברה גדולה יותר מפספסים סתם על המשק, על בית־הספר וכו'. בחברה מצומצמת יותר, בשניים — יש שאני מדבר עם איזה ילד — לרוב, אם אנו מדברים באופן עמוק יותר, רציני יותר, הרי זה על ספר או על דברים שכליים. על רגשות אין מדברים בכלל. זה כאילו מתנגד ל„חברה־מניית“. ניסיתי לדבר עם ילדות. אומרים שאתן אפשר לדבר על רגשות. אך הרגשתי, כמו שאומרים אצלנו, ש„זה לא זה“. אני

מרגיש שקשה להן לרדת יותר עמוק. ואמנם, החדר „עוזר“ לי הרבה במצבים כאלה. בו אני נתון לבדי. והוא היה גורם חשוב מאוד בהסתגרותי בתוך עצמי.

אמא, אין דברים אלה נכתבים מתוך מצב־רוח מיוחד, אלא פשוט, אלו הן הרגשות שונות, המעסיקות אותי מאוד בזמן האחרון. לא גרמו לכך אי־הצלחות באותם הדברים שאולי תרצי לשער אותם, אלא, פשוט...

בכלל אני מרגיש בזמן האחרון שחל בי איזה שינוי; השפעה גדולה מאוד על רוחי היתה לטיוול הזה. התחלתי לחשוב גם על החיים בכלל, על מהותם, תכנם, תכליתם וכו'. ויש לי רצון רב לקרוא, לדעת את הפסיכולוגיה של האדם.

דיברתי גם עם אבא על הדברים האלה. אינני יודע משום מה חשבתי בתחילה שלא יבין אותי, כי ראיתי באבא יותר את איש־השכל. אבל דווקא לא היה כך.

נו, צריך לספר קצת גם על הטיוול עצמו. הטיוול נמשך ארבעה־עשר יום בדיוק. טיוול הגון מאוד. עברנו על פני חלק גדול של המדבר (מדבר יהודה, לא הנגב). מדבר זה הוא כולו הרים, גבעות וגיאות. מקומות נהדרים בטיוול זה קשה לתאר. קשה לתאר את ההוד הפראי של המדבר, של הסלעים הצחיחים, של הגבעות. שטחים ענקיים וצמחים מעטים — צמחי־מדבר.

היינו במצדה. אני מודה, כי עמדתי מול מצדה בלי רגשות מיוחדים. אינני יודע, ייתכן שזהו הינוך עין־חרודי — לא להתפעל ולהתרגש מדברים כאלה — ואולי לא; אבל עובדה היא. הר־סדום עשה עלי רושם בפראתו הבלתי־מצוייה; הר מבותר. חלקו הפונה אל יס־המלח פראי יותר, והלקו המערבי הוא מישור, כפלס־מים. כבר הזכרתי כי שטנו ביס־המלח עשר שעות. אני מוכרח להודות שאחרי כשלוש שעות הרגשתי את עצמי זמן־מה לא בטוב. אם כי לא הקאתי. הים היה קצת סוער. אבל אחרי זמן־מה הוטב לי שוב והנסיעה היתה נפלאה.

מירושלים נסענו הביתה באוטו־משא קטן. נכנסנו חמישים איש עם ילקוטינו. אל תשאלו על נסיעה זו. כל הדרך אפשר היה לשמוע „זוו!“ „של מי הרגלים האלו?“ „קח את הרגלים!“ וכו'. ישבנו זה על גבי זה. אבל מצב־הרוח היה מרומם. הגענו הביתה בערך בעשר בלילה. ד"ש מאבא, ושלוש רב לכולכם, ולהתראות בקרוב.

ב.

עין־חרוד, יום שני, י"א באדר, תש"ד

אמא! בשבתי עכשיו לכתוב לך נתקלתי במקרה במכתב שלך מלפני זמן וקראתי בו, „כתוב לי משהו יותר על עצמך, מה עובר עליך בימים אלה. מה שם בפנים? האם אין לך צורך לכתוב לי משהו על מחשבותיך? אתה ודאי מחייך כעת“ וכו'. אמנם, הייכתי כשקראתי את המכתב. חשבתי או שאוכל לעצור את כל מחשבותי בקרבי ובזה אשמור על חופש־הפרט שלי שיהיה שלם, כי איש לא ידע את מחשבותי, כי אהיה סגור כלפי חוץ. אבל נשתנו הדברים, כפי שכבר כתבתי לך. לא אגיד לך שהרגשתי היא כהרגשת מרק, בנה של אנטה ב„הנפש הקסומה“, לגבי אמו, שמצאו את הדרך וההכנה זה לזה. כי התנכרות לא היתה מעולם בינינו. אבל במשהו, בכל זאת,

חינוך חברת-הילדים של עין-חרוד. אומרת את שאני צריך להתמסר לאיזה אידיאל, אבל — איהו? אמנם, אני מרגיש שהולכת וגוברת בי ההכרה (מי יתן ותכבוש את כל ישותי!) והיא — ללמוד ולדעת. אני מרגיש שאני מוכרח ללמוד. אך קשה לי להתגבר על אפיי שאינו נוטה לשקדנות, ואני נלהם עכשיו בעצמי מלחמה קשה ואקווה שנצחון-ההכרה יהיה מלא.

— — —

ג.

1944

שלום רב לך, אמא, — — — אני מקווה שכולכם בריאים ושלימים.

— — —

לא כתבתי זה זמן רב. הסיבה היא פשוטה; הייתי עסוק. העבודה רבה, וכן עובר הזמן ואתה אינך מרגיש בעברו. יום-עבודה זה אהרי זה. לפעמים יש מעצורים; לפעמים אתה רוצה לראות מעצורים; העיקר — הזמן עובר ואתה תופס את עצמך שלא כתבת זה זמן רב עד מאוד.

הקיץ החל וכרגיל מתחילים החיים הרדומים במשך החורף לפכות בעין-חרוד. כינוס המקהלות, והמקרה שקרה בו, ואחר-כך עניינים שונים. ובשבילי — התחרויות וכו'. העבודה במשק — בטמפו של הקיץ: הקומפין קוצר, המכשב כובש, משקים הרבה, חוסר ידיים עובדות מעיק מאוד, וכו' וכו'.

אני — עבודתי בזמן האחרון בגזע-הצאן. השנה סידרו גז משותף לגוש חרוד ובית-שאן. כל אחד מהמשקים שלח גזוז או שניים, וקבוצת-גזוזים זו הלכה ממשק למשק וגזזה את הצאן. בקבוצה היו כשנים-עשר איש. סידור זה הוא טוב עד מאוד. העבודה מתנהלת מהר, בכל יום גומרים במשק אחר. והשמחה מרובה: כל ערב — מסיבת-גז וכו'. עכשיו נגמר הדבר, ואני חוזר לעבודתי, שעכשיו היא כמעט קבועה: במכשב.

קראתי את הרשימה של אבא, שנדפסה לפני כשבועיים במוסף „דבר“: „עיני זכוכית“. הרשימה מצאה חן בעיני. ואמנם, קשה למצוא מבט חם, חברי, המעודד אותך. כל אחד חי בעיני עצמו. אם אינו עסקן הרי הוא מביט בחיי-החברה, על הופעותיהם בעין-חרוד — בעיני אורה, כמעט שאינו מוכן לשום מאמץ. והמשק חי את חייו, שמעתי כמה ילדים בגילי מדברים על הרשימה. דוקא מצאה חן בעיניהם. אבל הנה אמר אחד: „מעניין שמלץ דווקא הרגיש וחש את זה. הוא לא עושה רושם כזה“. ואמנם כל כך אין פנימיותו מובלטת בו באבא בהופעתו החיצונית. ואני יודע זאת מן הנסיון — מה חשבתי אני על אבא לפני זמן מה ומה עכשיו, אחרי שאני מכיר אותו במקצת! לכאורה, אדם פשוט ורגיל. אמנם, כותב רשימות ומתכוונן להוציא איזה ספר. אבל בחיים ובהופעות יומיומיות אין בו שום דבר מיוחד. והנוער הרי דן על פי הופעות יומיומיות. אולם בזמן האחרון החיליתי גם לשמוע שיש יחס של כבוד לגבי אבא בחוגים הקרובים לי (בני-גילי). בכל זאת — כותב, מפרסם, הושב. ואני צריך להגיד לך, כי בנוער בני-גילי אדם חושב הוא מכובד. לא רק „שטרים“ ** הם המכובדים.

אני מרגיש את עצמי לא כל כך בטוב בזמן האחרון. חסר לי חבר, חבר קרוב להחלפות רגשות, מחשבות וכו'. דבר זה הוא כל כך חשוב והיעדרו כל כך מעיק לפעמים. איני יודע מדוע עכשיו, אבל

* הכטה נתמוטטה בשעת הקונצרט ורכים נפצעו.

** שטר — כערכית: בוחיל.

הנני מרגיש עתה שינוי. כשאני חושב על המכתבים שכתבתי לך כל הקיץ, על הנעשה במשק, על איזה סרט שהיה — הרי נראים לי הדברים כה דלים, כמעט כחילול מכתב של בן לאמו, — מכתבים של אינפורמציה יבשה. אבל כאמור, מכתבים אלה גכתבו בזמן שחשבתי להצפין את הכל בחובי. ואמנם, אז לא היה משום שקר בזה שהייתי כותב לך בסוף כל מכתב: יותר אין מה לכתוב, אין יותר חדשות (כאילו לשם החדשות בלבד נוצר המכתב).

להצעתך בדבר הקריאה. אמנם, אני חושב לעשות כך. וכבר דיברתי עם אבא בעניין זה. באנגלית, למשל, החלטתי להמשיך ללמוד בעצמי, משני טעמים. אחד, והוא החשוב, כדי לדעת אנגלית, החשובה כל כך; והטעם השני הוא — כדי להכריח את עצמי להתגבר על העצלות שבי, ללמוד בעצמי, להתגבר על היצר לאחוז רק בקל, לא להתאמץ וכו'. ואמנם, אני קורא עכשיו אנגלית במרץ.

וביחס לחוג — „זה אינו זה“. כי לא הנוער של עין-חרוד הוא המוכשר למעשים כאלה. אצלנו אפשר לחשוב באופן רציני רק ביחידות. הלך-הרוח השורר אינו מאפשר לנו שנלמד דברים רציניים בעצמנו (בחבורה). הרצאות כאלו שאת מציעה היו מעוררות רק צחוק, ואיש לא היה משתתף בכך. אמא! למה העצות איך להתנהג עם הנוער? אני מכיר אותו כל כך יפה עד שאני יודע, כי העצה האחת בשבילי בנידון זה היא לעזוב וללמוד לבדי. דבר זה שאת מציעה לא יוכל לצאת לפועל.

אמא, כמה פעמים שאלו אותי מתי תחזרי, לא בכוונה אלא מתוך שיחה. אני הייתי אומר: אינני יודע, בעוד זמן מה. ובאמת לא ידעתי. היה מעורפל וסתום ממני כל עניין עובך את המשק אחר עשרים שנות-חיים בתוכנו. אולם אחרי המכתב האחרון שלך הוברר לי הדבר. אמנם לא הרבית לדבר בואת, אבל הבינותי היטב מתוך השורות המעטות שכתבת לי. נזכרתי ברשימות קטועות שלפעמים הייתי נתקל בהן בחדר שלא בכוונה, ועתים אחרי חיפוש אחריהן. ראיתי את רישום-הכתב העיף. ראיתי רשימות שלא נגמרו, ועכשיו מובן לי עובך את המשק. אמנם, אינני יכול לרדת לכל חריפותה של מלחמתך הנפשית, כי בשביל זה צריך שיהיה גם לי איזה להט של כתיבה, כדי שאוכל להרגיש מה עו הוא היצר הזה וכמה קשה לחיות בלי לספקו. את עצמי בתור כותב ראיתי כמו בחלומות של ילד השואף להיות איש מפורסם. הייתי רואה את עצמי בהרבה צורות, שאחת מהן היתה גם סופר. כשהייתי מנסה לפעמים לחשוב על התהלה של סיפור שכאילו אכתוב, היה זה על פי רוב חיקוי לסופרים אחרים, שהייתי עושה מהם מעשה בליל (מובן רק במחשבה, וגם כן בצורה היוליתית). מעולם לא ניסיתי לכתוב משהו. ייתכן כי במשך הזמן יתגבר בי צורך זה (והוא צריך להיות, על פי חוק-התורשה).

לפעמים, כאשר אני חושב מחשבות עמוקות יותר — ומחשבות אלו תופסות אותי בהמצאי בחברה — הריני מתחיל להביס מן הצד על חברה זו האופפת אותי, חברת הילדים — שמחים, נהנים, מאושרים בחייהם — ואני חושב לעצמי: האם גם להם מציקים ספקות? האם מסתפקים הם בחייהם כמו שהם? האם אין מחשבתם חותרת לדברים עמוקים יותר? (לא חלומות של ילד על גבורה, עושר, כבוד וכו'). מוכרח אני להגיד לך, אמא, שאז נראה לי כל הסובב אותי כמעיק למדי. אני מוכרח או לברוח לחדר, ואני שוכב בחושך וחושב. אבל הנעורים, הטבעיות, הבריאות אינם נותנים למחשבות אלו להדור לעתים תכופות. והן (לעת-עתה — לשמחתי) באות לעתים רחוקות! רואה אני את עצמי ספקן גדול, קר, לא-מאמין, לא-מתלהב, חסר-שנוסף לכך, שאולי זהו טבעי-שלי, גרם לזה בהרבה גם החינוך,

גדל אצלי הצורך הזה במאוד, הצורך באדם קרוב, רציני וחושב, שאוכל לדבר עמו, לברר, להחליף דעות, שאפשר להשיח לפניו חוויות שונות, שאתה יודע כי כל זה סיפרת לאדם נאמן, שלא יגלה את סודך (אם רצונך בכך), חבר שאפשר ללמוד אתו. כי נכון מאוד הפתגם: "טובים השניים מן האחד". אם רק הזיווג הוא טוב, כמה סעד ועזרה יכול כל אחד למצוא בחברו. וניסיתי הרבה להפשי, אבל לצערי הרב לא מצאתי. דבר זה מעיק עלי לפעמים. אני מנסה לדבר עם ילדים, אבל אינני מוצא את המתאים לרוחי.

אמא, אינני רוצה שתרחמי עלי. אין אני אומלל. סיפרתי לך קצת מרגשותי. לא התכוונתי בדברים האחרונים ליחסים בין בחור ובחורה. לא זו החברות שאני מחפש.

לפעמים אני מתבונן ורואה כמה צביעות יש בהופעות בני-אדם. למשל, אצלי. איזה הבדלים ישנם בין מחשבותי ובין הופעתי החיצונית! בהופעה החיצונית כל כך אחר אני לפעמים. יש ואני שקוע במחשבות, או שאין את נפשי לשמוח, ופתאום מישוה אומר לי איזו בדיחה, או מספר משהו. ואני מחייך — בשבילו, לא בשבילי. כי לפעמים אפילו אינני שומע מה שאמר ורק בהפסיקו אני מרגיש כי גמר. בדרך כלל מצב-רוחי קעת איתן למדי. הרגשות והחוויות שההתבגרות מביאה, ההיסוסים, הספקות, שלפעמים מכבידים עד מאוד — כל אלה כבר עברו עלי (השלב הראשון), וביחס לבחורות בדרך כלל אני שקט עכשיו. אני רוצה להקדיש את זמני ללמוד, להוסיף דעת. אבל אני מרגיש שאינני עושה די. מה שאני לומד בעצמי אנגלית אין זה מספיק כלל, אבל אני מקווה שאתגבר על עצמי, על עייפותי ועל רוח הבטלנות שהשתרשה בי ואוכל לשבת וללמוד. — שלום רב,

ד.

עין-חרוד, יום ו'

שלום לכולכם! אני מקווה שאתם בריאים ושלמים. לא כתבתי לך, אמא, כי לא היה לי משהו מיוחד. מכתב אינפורמטיבי יבש אינני יכול לכתוב. כי זה "הורג" אותי. אני מבין כי את רוצה לקבל דרישת-שלום ממני, אבל מה לעשות?

גו, בכל זאת אכתוב "אינפורמציה".

הבציר עומד עכשיו בעצם תקפו. — ביתר הענפים עובדים כרגיל בקיץ. הקציר נגמר זה כבר. המכבש עובד. את החציר כבר גמרו לכבוש וכובשים קש (אגב, אני עובד במכבש). בגן-הירקות אוספים עגבניות ומתחילים לזבל את השטחים. גו, וביתר הענפים עובדים!

"חיי-התרבות" במשק מתרכזים בעיני המפלגה: דיונים, וריצאות, מסירת דו"חים וכו'. דבר זה ממלא את כל השבוע. על הקיר יש מקום מיוחד למפלגה ומקום מיוחד לתנועה לאחדות העבודה, מפלגת ארץ-ישראל, סיעה ב', נוטים ובלתי-מפלגתיים" (שם קצר מאוד), מלבד העתון "ידיעות התנועה לאחדות — — — ובלתי-מפלגתיים". גו, בנידון זה אפשר להחכים פה. אם כי אדם שנכנס זה עתה לענינים קשה לו מאוד לקבוע עמדה, כי הויכוחים אינם על חילוקי-הדעות הקיימים, אלא — מי פילג את המפלגה, מי שובר את הקיבוץ וכו'.

אבל אני חי חיים עצמיים מלאים למדי (במובן ההתפתחות) על-ידי קריאה רבה. אני קורא הרבה. אמנם, לא ספרות "רצינית", אלא בלטרסטיט; אבל רומנים חשובים מאד: "י"ן כריסטוף", "האחים קרמזוב", "בית בודנברוק" וכו'. הנני שקט למדי בפנימיותי. לא

אדישות, אלא שלוה אחרי סערות-הנוער הראשונות. ושמח אני מאוד שעברתי דרגה אחת בשלבי ההתבגרות. כשהנער אך מתבגר ומתחיל תוסס בפנימיותו, הרי הוא מתוח עד מאד. הוא כולו רועד, רוצה משהו שאינו מחוור לו לגמרי. בבת אחת הוא קופץ מתוך הילד שחי בחלומות-ילדות יותר או פחות רציניים, ומתחיל לחוש רגשות של התבגרות. במצב זה אפשר לראות ילד ב"ערב שמח" כשהוא יושב ושר כולו מלא שמחה, כנער בריא האהב לשמוח, לשיר וכו', והנה באמצע, בעצם השמחה, הוא מפסיק ותוקע מבט קופא ברצפה. וכל השמחה, אשר לפני רגע היה כל כך שקוע בה, נראית לו כה תפלה, כה חסרת-טעם. קם בו גל התרגשות של אי-רצון, איבה לכל השמחים ורצון להתבודד. רגש זה אינו מכוון כלפי מישוה (ולפעמים מכוון הוא נגד מישוה, הידוע רק לנער עצמו, בראותו כי "מישוה" זה — נכון יותר להגיד: מישוהי זו — אינו שם לב אליו). והנער רוצה ללכת ולהתבודד (את זה אני יודע מהרגשתי אני), אבל בכל זאת הוא נשאר יושב בצד ומביט ב"עיני-זכוכית" (אבל לא במובן שאבא השתמש בו). אני כותב על זה בשלווה, כי כבר עברתי את הדרגה הזאת של מתיחות הבאה עקב התחלת-ההתבגרות. אמנם, אחר כך באה לא מתיחות, אלא הרבה יותר מזה, ודווקא כלפי מישוה מסויים בהחלט: האהבה!

חשוב מאוד לעבור את הדרגה הזאת. אם יש בנער די כוחות נפשיים להשתחרר ממתחות זו (אם עליידי רומן קטן וראשון, ואם עליידי כוחות נפשיים) הרי זה דבר מבריא מאוד, מבגיר מאוד. הנער חוזר למנוחת-הנפש, אך מבוגר כבר, בעל מחשבות רציניות הרבה יותר, וכבר יש לו כוח שיפוט על מה שנחוץ לו (אצלי, למשל, התגבשה ההכרה שאני צריך ללמוד). אבל מסוכן מאוד אם הילד נשאר זמן רב במתיחות זו; יכולה היא להרוס את כל כוחותיו הנפשיים ואת רצון-הפעולה (ובייחוד אם הנער נוהל אכזבות בנסיונותיו הראשונים עם ילדות).

הבעתי קצת מהרגשותי ומחשבותי על דברים שאני יכול להגיד שהם כבר עברו עלי ואני רואם עכשיו בהרבה ילדים מבני הכיתה שלנו, שעכשיו הם מתוחים מאד. בתקופה זו שלאחר המתיחות נחוץ לו לאדם חבר; הנער נעשה אדם רציני, בעל-מחשבות, והוא מוכרח לתת פורקן למחשבותיו והרגשותיו. דרוש לו חבר רציני ומבין. וצרה גדולה היא אם לא ימצא החבר הזה. קשה לפעמים לאדם בתקופה זו להישאר בודד. יש לו רצון לדבר, לפרוק חוויותיו, לדעת את מחשבות-הזולת, לבחון את התפתחותו ולערוך הקבלה. וכו'.

גו, הרביתי קצת היום. — — —
ד"ש מאבא ושלום רב.

ה.

עין-חרוד, 1.3.45

קראתי כעת את ה"מרובעים" של עומר כיאם, משורר פרסי קדום, על שמחת-החיים. "העצב, את אור-השמש הוא מקדיר" — כך אומר הוא. ואמנם, מה ערך לך, בן-אדם, עם עצבונך, חוויותיך מול עוצם מהלך-העולם, מול סיבוכי-ההיסטוריה העצום? "אכול ושתו כי מהר נמות" — ציון הקדמונים. הרבה אמת יש בכך. ביחס לספרו של אבא — לא לחינם חיכו כל כך להופעת ספר על הקיבוץ. מתוך כל הדברים שמדברים בטומבי על הספר, ראיתי ציפיה עצומה לספר עלינו, על חיינו. ציפלו האנשים לאיזה ניתוח של חיייהם העצמיים במסגרת זו של צורת-החיים השיתופית בעיני מישוה אחר; איך רואים אותנו?

נו, וכמובן, משיצא הספר — הרשות לכל אחד לבקר, לנתח. הרי עליו נכתבו הדברים, "בעל־בית" הוא בחיים וברקע שבהם עוסק הספר. וכמה שקראתי דברי־בקורת, הרי נתקלתי בטענות רבות רבות, בעלות אותו הגון ואותו הנוסח, וכולן בפני השטח הן עוסקות. "הספר כולל את הקיבוץ". "כל הספר מלא שחור" — זהו הפזמון החוזר בפי כל.

אני כשלעצמי אינני רואה את הדבר כך. מלא הספר לא שלילה, הייתי אומר, אלא זעקת האדם באשר הוא אדם, על חולשותיו, על מאווייו הפעוטים. האדם הנדחק, הלא־יצלח. לא חבר קיבוץ הוא כאן. אלא — אדם, ואדם אשר לא חונק לחיים אלה.

אין באפשרותי לאמור לאבא: אל תכתוב כך. וכן אין ברצוני לאמור לו: כתוב כך. אבל, האם האדם כפרט, כאדם — האם רק זה הוא חש? האם כל כך מעטות טיפות־האור אשר בחייו? והאם אין הוא חש בפנימיותו שמהו יותר יש כאן? האין הוא חש התרוממות ותחושת־יציירה? הרי דבר חדש ועצום מתרקם כאן על ידי אותם האנשים המעיקים כל כך. נכון, אין אדם יכול להיות על האידיאה בחייו היומיומיים. אבל הוא גם אינו יכול להיות תפוס למאווייו לכל הזמן. ובוהו, לדעתי, חסרונו הגדול של הספר. חד־צדדיות שנראית מופרזת, כי אין משהו כנגדה. וטוענים הטוענים: "ובכן, איך אפשר להיות בקיבוץ כזה שווה דמותו?" אמנם, אינני נתפס לכך. ויודע אני את קשריו של אבא לקיבוץ. כלפי עצמו אין הוא צריך להוציא לאור את קשריו אלה, כי כל הוויתו בקיבוץ היא; כי כולו, כל נימיו, תחושותיו והרגשותיו קשורות קשר בלי־ינתק בצורה זו של חיים. אבל לא לעצמו כתב אבא את הספר. לקהל הנרחב יצא. וכאן מובלט אותו הסבל האישי, אשר ישנו ואשר כה אנושי, אבל — הצד הנגדי איננו.

מבחינה ספרותית הופתעתי הפתעה נעימה. לא שיערתי שספונים באבא כחות־יציירה כאלה. העמקה, התבוננות, כושר־יציירה. כשרון לבנות ספר גדול, כשרון לטוות את המאורעות ולערכם למסכת שלימה הכובשת את הקורא. בכך באמת הופתעתי.

יש לי בקורת, אבל כה מגוחכת בעיני אותה הצעקה: "שלילת־הֶקְבוּצָה!" "למה, כדאי כל זה?" וכו' וכו'. הרי זו צעקה של אנשים שלא העמיקו בספר, שאת מליו ומשפטיו הבינו, אבל לא את נשמתו. הצעתי לאבא לכתוב חלק שני לספר: "מנחמ'קה מתאזרה בקיבוץ".

דרך אגב, קראתי לפני זמן מה ב"דבר" רשימה של אבא: "יום־זריעה". רשימה יפה. ביחוד תיאורי־הטבע, וכן חזקה תחילתה, אבל הסוף איננו ממשי כל כך. אותה האחוזה המתוארת איננה, לצערנו. באותו גליון היתה גם בקורת קצרה של ש. שלום על הספר. חלשה למדי. רעיונותיו אמנם נכונים, אבל הנמקותיו חלשות ודלות. — — — ושלום רב.

ד"ש לנחום ולעמוסי.

ו.

עין־חרוד, 16.2.45

—ה, יושב אני לפני מכתבך ומאושר אני. כה נעים וכה יקר לקרוא מכתבי נפש אהובה, ועל ידי כך לחיות עמה מעט. טוב, טוב מאוד.

—ה. סלחי לי, הפסקתי את הכתיבה ואני ממשיך עכשיו, לאחר כחצי שעה. כשאך התחלתי לכתוב התחיל הרדיו מנגן פרקי חזנות ותפילות, ככל ערב־שבת. —ה, כדאי לך להאזין כל יום ששי בצהריים

לפרקי־חזנות אלה. ישבתי מוקסם, וגם עתה אני נתון לרושם העצום שעשתה עלי שירה־תפילה זו. איוו מתיקות, איוו כמיהה פנימית לארץ הרחוקה, להתעלות על הבלי העולם הזה! איוו קריאה פנימית למשהו גדול יותר ונעלה יותר, לצאת מצרות היום־יום, העוני, הדלות והצרות האחרות. הרי היום־יום אפור כל כך, כולו חולין. ונפש־היהודי כמהה ומתגעגעת לאור. באיזה קסם מבוטאות כל הכמיהות הללו בתפילות. פעמים עובר אני על יד בית־הכנסת שבמשק, עומד ומסתכל באותם שרידי החיים שהיו שם. באותה האטמוספירה שאפפה את אבותינו במשך מאות בשנים, ומאזין לתפילותיהם. כמה קסם צפון בהן. בכלל, —ה, "בת־אלמוות היא המוסיקה" — אין זו פרוה, אלא משפט המבטא היטב, במידה שניתן לבטא, את מהות־המוסיקה. ומשפט זה מגלם בתוכו הרבה מאוד.

לפעמים תמה אני על עצמי, באותם הרגעים שהשכל (שכלי אני) מתיימר לחקור ולחדור לעמקי עולם הרגש: מה מוצא אני במוסיקה? לכאורה — אקורדים, צירופים. ועוד יותר: הרי יודע אני את הסכניקה והמכניקה של כלי־הנגינה: למה פועל פסנתר כך, איך משפיעה כמות הזעזועים וארכם על גוֹן־הצליל (זוכרת את מה שדיברנו על אדם נבון היודע את המניעים לכל דבר?) ואם אמנם יפים האקורדים והאזון נהנית הנאה אסתטית לשמעם — מה נותנת המוסיקה לעולמי הפנימי, לחוויות הפנימיות? מהו הכוח המושך העצום למוסיקה, להפליג לעולם זה אשר בתחילה איננו מובן, והורו־בוהו, אבל לא־ט־לאט הוא מתחיל להתבהר, לחשוף את סודותיו? מאושר אני שאצלנו שומעים הרבה מוסיקה, טובה, קלסית ומודרנית.

כמדומני, שכבר סיפרתי לך על אותה הרגשה נפלאה שהיתה לי כשבאנו מן המדבר לסדום, עיפיים עד מוות. והנה הגענו לבית־התרבות והבר ניגון לו את הסימפוניה החמישית לצ'ייקובסקי. —ה, לא הרבה רגע־אושר כאלה היו לי. איוו הרגשה שאינני יכול לתארה. הנאה פנימית כה עזה...

רק באהבה חש אדם רגשות ממין זה, אם לא למעלה מהם. —ה, אם אינך שומעת מוסיקה — כדאי לך מאוד מאוד. כה מעשיר דבר זה!

הרגשה אנושית ביותר היא אותה הרגשה אשר כתבת עליה. אמנם כן, הערבי או כל צורר אחר — כמונו הוא. מרגיש, חושב, חי. ואני, בידי — האם אוכל להרגו? רבות הירהרתי גם אני בכך.

אבל יש חשבון גדול, עולמי ולאומי, חשבון שמוכרח להיות טבוע בנו, בדמנו ובהכרתנו, כי שונאינו הם, — על כל פנים, בסטדיה זו של העולם, וחשבון זה מוכרח לכפות את הרגש האנושי. —ה, אינני מתכוון בזה לשנאה עיוורת אליהם כבני־אדם, אבל אם יש צורך להרוג כאשר מצווה אותנו הצו אשר לו אנו נשבעים, צו הגנת־חיינו — הרי מוכרח כל רגש אנושי להיכנע. כי לא לשם הרג רוצחים אנו, אלא לשם החיים, לשם חיי־עם, וגדול ונעלה חשבון זה מכל. —ה, אין אלה פְּרוֹת. אלה הם החיים.

ביחס לתכונות העוברות בירושה אין בינינו מחלוקת. התכונות מן ההורים עוברות לבנים בירושה, בכך אין אנו מחולקים. התכונות התורשתיות טבועות באדם. הן המכוונות אותו והן המעצבות אותו. אינני שולל את השפעת־הסביבה. עצומה היא השפעתה ומכרעת. אבל — גם כאן, בתנאים מסויימים ובסביבה מסויימת, מתפתחות התכונות הקבועות באדם מלכתחילה בכיוון מסויים. הסביבה מעצבת את תכונות האדם בהתאם לתנאים שבהם הוא חי. תכונות רבות הבויות באדם ואינן באות לידי גילוי, כי התנאים החיצוניים אינם מאפשרים את הופעתם. אבל בהשתנות התנאים פתאום, בבוא מצב מיוחד, יוצאות

קשה היה לי לקרוא את „מרובעיו“, אם כי צופנים הם בקרבם הרבה חכמה ואבחנות דקות.

אומלל האדם בחייו, אפסי הוא, סיוט מדכא הם החיים, ולכן אל תחקור, אל תשאף לגלות דברים נסתרים, אל תבזבז את חיך המעטים והקצרים על דברים כגון דא, אלא שכח הכל ביין ובאהבת אשה.

חֲסֵף אֵת חֲלָקָה כִּי תִישׁ הַכֵּל יָפֵס.

לא שטחי הוא; עמוק הוא עד מאוד, ומתוך תפישות ואבחנות עמוקות עד מאוד כתובים „מרובעיו“. אבל אני סלדתי מהם. אם כי לא פעם ייתפס הלב למחשבות אלו. ובכל זאת כדאי לך, — לקרוא את הספר הזה, אם תשיגי.

קראתי עכשיו את ספרו של פריסטלי „אור יום בשבת“. ספר נהדר, רווי-תרבות.

בכלל, שונה היא הספרות האנגלית במהותה מכל ספרות אחרת. אותם הקילומטרים המעטים של ים המפרידים בין אנגליה ובין יבשת אירופה הטביעו חותם מיוחד על העם הזה, על כל חייו, ולכל צורותיהם. בכל הופעתו של העם הזה מורגשת תרבות עמוקה, איוו תרבות השוכנת בפנימיותו של העם. אין לקחת לדוגמה את האנגלים החייליים, או המשרתים במושבות. בייחוד כשקורא אני את ספרותם של תקופת-המלחמה האחרונה, איוו רוח בל תמוט! עם מורש באדמתו, שבסיס איתן תחת רגליו, שדבר-הומור-ובטחון להם לכל צרה.

אין לך לקבל את דברי כהערכה עיוורת לעם האנגלי, אבל רואה אני בו דברים גדולים, המעלים את העם כולו ככלל אחד. לא להינס הטאירו להם את המלך. נתן הוא להם הרבה לליכודם הלאומי, להרגשת משפחה גדולה. יש הרבה מאוד ללמוד מהם. כה שונים הם במהותם מעמנו, שבכל מעשיו מורגשת איהקביעות. הבסיס של „עם על אדמתו“, המורש והנותן יציבות — כה חסר לנו וכה ישנו להם. אך אין דבר. פעם נגיע גם אנו לכך!

—ה, דברך על עין-חרוד משונים הם קצת בעיני. אני אינני מעו לאמור משהו על המשק שלכם. לא הייתי שם מעודי, אינני מכיר את המשק, את חייו ואת הוויתו, ואיך יכול אני לשפוט מהו ואיך הוא? כמה ששמעת על עין-חרוד, וכמובן ששמעת לא טובות, אין את יכולה לשפוט עליה.

קשה לי לכתוב על זה ברצינות, כי קצת מצחיק אותי כל הענין. אך, —ה, הפסיקי בזה. עין-חרוד חסרונות רבים לה וגם מעלות רבות, אבל אינך יכולה לשפטה, כי לא חזית בה.

—ה, במקרה דפדפתי עתה ב„מרובעים“ הנ”ל ומצאתי שם קטע יפה:

כָּל לֵב שֶׁבָּקְרָבוֹ לְאַהֲבָה שֶׁשָּׂוּ,
אִם רָסְוּוּ הוּא, אוּ נוֹצְרִי הוּא, אֵל תִּבְחָן.
מִי שֶׁשָּׂפָר־הָאֲהָבָה שָׂמוֹ קָסוֹ,
נָה לוֹ אֵשׁ הַקִּפְתָּה וַפֵּה לוֹ עֲנָן־וָאֵן?

יפה מאוד, לא כך? —

בעל כרחי עלי לסיים. באו עתה לקרוא לי לאימונים ומוכרה אני לגמור.

ולכן — היי שלום, אהובה (לכאורה מלה כה נדושה וכה משומשת, עד כי יכול אתה לחשוב, כי כל חינה וערכה אבדו לה, אבל היא כה מבטאה אותו רגש זך הפועם בי ומפעיל אותי). —

הן לאור ומאירות אותו אדם באור חדש, שלא היה ידוע עד כה. וייתכן מאוד שגם בהוריו היו תכונות אלו רדומות, וכל ימי חייהם לא נתגלו ולא הורגשו, אבל טבועות הן באדם ועוברות בירושה לדורות הבאים. בחיות אנו רואים את הדבר. אצלן כל ענין התורשה הוא פשוט יותר — או נכון יותר, קל לנו לעקוב אחריו, כי כל תכונה בחייה מתבטאת במשהו המאפשר לנו להכיר אותה. הן פועלות רק לפי אינסטינקטים, ואינן מגיעות למסות רציניות. ודאי שנוצרות תכונות חדשות בהשפעת-הסביבה, אבל אין הן משנות את מהותו של האדם שנקבעה על פי התורשה.

—ה, פרחים אוהב אני מאוד ואני אוהב שיהיו בהדר ויקשטו אותי. אבל... („אבל“ זה גורא הוא!) יש קוץ באלייה זו, והוא — שאינני יכול להתעסק בפרחים. לו היו הפרחים באים בעצמם לחדר, הו — מה נהדר היה. ואיה המסכנה, כשהיא באה לחופש מוכרחה היא לרוץ ולהפש פרחים, כי אין היא יכולה להיות בלי פרחים בחדר. אחרי שהיא נוסעת נשארים הפרחים בצנצנות, ואני נהנה מהם כמה ימים עד שהם נובלים.

עצל אני עד מאוד ביחס לגוי היצוני בחדר, אם כי אוהב אני תמיד חדר מסודר ונקי.

„לצערי“, סוציאליסט אני, ולפי הכרתי אסור שיהיו משרתים. ואולי אפשר להיות על פי המדינה שיצר אותו פילוסוף יווני (את שמו שכחתי — אפלטון היה זה, או אריסטו), מדינה דימוקרטית במאה אחוה, חוקה מדוקדקת לדימוקרטיות מלאה, חוקים צודקים והכל. רק דבר אחד: כל מדינתו מבוססת על משטרה-עבדות. והוא אינו חש כלל את איהצדק שבדבר. אין העבדים בשבילו בני-אדם, לא רק לפי הכרתו ולפי החשבון שיש בכך, אלא הדבר טבוע בדמו. זוכר אני כמה צחקתי כשקראתי את מדינתו ואת חוקיה, לא מפני האבסורד שבהוקים, אלא מפני „הדימוקרטיה השלימה“, המיוסדת על משטר של עבדות.

נו, מילא, אפשר נזכה להיות גם במשטר סוציאליסטי, ואולי תיפתר גם שאלתי.

המתח בכינתנו פג והולך. העובדה שאנו יוצאים מורגש בכל פינה ובכל רגע. מתכוננים ומתכוננים. ולעומת זאת, המורים כאילו עשו יד אחת, בחינות על ימין ועל שמאל, והמלחמה נטושה. המורים מתאמצים בכל כוחם לשמור על המסגרת, שהם מרגישים כי היא הולכת ומתפוררת בידיהם, אבל אין הדבר עולה בידם. ילדיהכיתה מרגישים את הסוף, והעול נפרק לגמלי. — — —

ז.

עין-חרוד, 20.2.45

קיבלתי את מכתבך, וכה חריף היה הניגוד בין תחילתו (בו את כותבת לי על חברתך, שחייה אינם חיים ושום שאיפה למשהו בחיים אין לה), ובין ספר קטן שקראתי זה לא כבר, של המשורר הפרסי עומר פיאם, בשם „מרובעים“. ה„מרובעים“ — זאת אומרת, קטעים שהם כעין צורת-ביניים של שירה ורשימות-הגות קטנות. הקטעים הם בעלי ארבע שורות, וכותב הוא בהם על כל עניינהחיים). אלו הן רשימות המלאות רצון לשמחה בחיים, כי קצרים ואפסיים הם חיי האדם עלי ארץ ולכן — „אכול ושתו, כי מחר נמות“.

אַהֲבָה אֵת אֹר הַשֶּׁשֶׁשׁ כִּבְשָׁה,
אִם קִרְבָּא תִשָּׁב וּמְתִיאֵשׁ.
עֵזָה כִּי יִנָּן, פֹּס הַגֵּשׁ
כָּל עֵיד לֹא גִעְזָה יִנָּן גֵּשׁ.

נכון, האדם העליו והשמח בחלקו אינו יכול להגיע לחקר השאלות הנ"ל, כי אדם החותר אל האמת הזאת והשוואף אליה אינו שמח בחלקו ואינו מסופק (אינו בא על סיפוקו).

וכל אותם הפרופיסורים המאמינים — אינני יכול לומר זאת על כולם, אבל יש ביניהם מאמינים בעלי אישיות ובעלי כוח אנושי, הרי הם חותרים אל האמונה, כי אליה מגיעים אחרי חיפושים ולבטים בשאלות הנ"ל.

נו, ודאי התייגעת קצת. —ה, מתאר אני לעצמי שתתקוממי בחריפות נגד מה שכתבתי, אבל מייעץ אני לך: אל תחפוי ואל תמהי להוציא משפט. ולא רק בשטח זה. חשבי היטב על הדברים.

דרך אנב (אל תכעסי!) כתבת „מבכרת אני” בק' במקום כ'. ברור שזוהי פליטת-קולמוס, אבל היא ישנה אפילו אצלך (לא לכעוס!).

נו, —ה, מסיים אני, אם כי יש לי עוד הרבה לכתוב לך. השעה כבר כה מאוחרת, שתיים אחרי הצות, ואני הן צריך לקום מחר ללמוד.

דרך אנב, עשיתי היום מעשה שכמוהו לא עשיתי בבית-הספר. בשעת בְּהִינָה בחקלאות לא נבחנתי, אם כי הייתי בבית-הספר, אבל בין כך — הסוף הרי עומד על הסף, ואלה הם אותותיו. — —

היי ברוכה, בריאה ושלמיה.

המברכך והאוהבך עד בלי די,

(מיטפס אני במקצת) — —ה יקרה, אוהבה!

ט.

עין-חרוד, 25.4.45

אהובה ויקרה!

השעה עתה חמש לפנות-בוקר. זה עתה חזרתי מן העבודה (כל הלילה) והחלטתי לכתוב לפניי שאשכב, כדי שיגיע המכתב בזמן. סלחי לי אם ייראו אי-אלה סימני-עייפות.

— הרבה חשבתי עליך בלילה זה. תלם ארוך היה לי, כמעט שעה ארכו. והרישה עמוקה. הטרקטור הולך במהלכו הראשון האיטי ואתה אינך מתוח שמא תקלקל. הלילה לא קר, אבל לישון אי-אפשר (אם גם רוצים). ומה יעשה רפי במצב זה, שעות על שעות? יושב וחושב לו על —ה שלו הרחוקה והאהובה השוכבת לה עתה על אחד ההרים סביב ירושלים וישנה לה. ואולי לא? אולי חושבת היא על רפי? (השתגעתי! לחשוב אותך לרומנטית כזאת: לחשוב פתאום על רפי בשעת טיול רב-מאורעות כזה!).

על הכל חשבתי, על ההתחלה המקרית והמזוהה, על כל אותו ההמשך ההולך הלוך וגבור ועל הפעם האחרונה המלאה אושר — על הכל, הכל. וגעגועים עזים מצייפם אותי על אותה הנוכלת הקטנה האוהבת כל כך להציק ולהרגיז... —ה, אין לי אפשרות להמשיך בזאת יותר. יותר מדי חי הכל בתוכי, יותר מדי פועם שם ומתסיס מכפי יכולתי לשפוך זאת על הנייר.

—ה, כפי שאת רואה, הגיון רב לא ימצא במכתב זה, וסלחי לי על זאת, כי הרי חוץ ממוח חריף (בְּאָן איום! ככוונה בשבילך כתבתי זאת) הרי שוכנת בי עוד נשמה ערה ורוגשת, והיא השולטת במכתב זה, כמו ששולטת היא כעת בעולמי הפנימי. אקווה שלא תכעסי על זאת, כי הרי את המניע הראשון.

והאמת אגיד, כי השתלטות זו מפריעה לי הרבה למהלך-חיי. אינני מסוגל לקרוא עכשיו זמן רב מאמרים, ספרים רציניים. יותר מזי יבשים הם בשבילי כעת. גם שירה אינני קורא הרבה.

נדמה לי שכבר אמרתי לך, כי אינני יכול לקרוא את המשוררים

עין-חרוד, 5.3.45

—ה, רפי „נורא” אוהב אותך... איזמה כזו... באתי היום לחדר-האוכל בצהרונים, מביט אל לוח-המכתבים — והנה מכתב. לא חיכיתי לו בכלל, כי הרי רק אתמול קיבלתי את הקודם. איזה אושר! הוי, —ה, נפלאה את.

כן, —ה, מן ההכרח לחזור למסלול רגיל של כמיהה שקטה כלפי חוץ, אבל הלב אינו נותן מנוח. דורש הוא ממני בלי סוף: סע, סע. מה איכפת לך, יעיפו אותך מבית-הספר, אבל את —ה תראה. —ה, לא בקלות מתגבר אני על „קול השטן” הזה. ובמקום לנסוע בא אני לחדרי, שוכב והוזה. — —

צדקת, אין אני מרגיש צורך רב ב„מעמד”, בדברים ציבוריים. אמנם, אוהב אני לראות, להיות, ליהנות. אבל כל דבר פרטי שלי, ומה גם — להיות עמך, דוחה דברים אלה.

—ה, ביחס לחכמה ולאמונה (כפי הנראה נתחבט בזה עוד הרבה) מוכרח אני לעמוד על דעתי.

הנחתך — חכם אינו מאמין ומאמין אינו חכם, — אינה נכונה. השאלה עמוקה הרבה יותר ונוגעת הרבה יותר בעצם מהותו של האדם. האמונה בכלל מהי? אינני מדבר על הדת ומצוותיה. אם כי גם פה ישנו גודל עצום והבנת-חיים עמוקה מני ים. אבל ארכר על האמונה. מתוך מה היא באה? האדם עומד לפני חידה, שאת פתרונה אין הוא יכול למצוא. מהי כל הבריאה? אין זו שאלה של מניעים פיסיים או כוחות קוסמיים-מוחשיים, שיצרו את העולם. זוהי שאלה על עצם מהותו של העולם והאדם בתוכו. האם יש מטרה וכיוון לעולם, האם מושגת הוא על יסוד הצדק, האם יש יין ודיין בעולם?

והרי הקדמונים, מתוך פחד כל הסתום הזה, כשהאדם ראה את עצמו עומד מול איתנים כאלה, מול עצמת תהליך כזה, ביקש לו מפלט ומצא באמונה, בדת, באותה אמונה שאלוהים יצר את הכל והוא המסובב הכל. הרי זו תפיסה עמוקה של בני-האדם — מה דלים ומה אפסיים הם בקוסמוס, רצון בלתי-ינתפס להיכנע למחוללת-הליכים אלה, למראה עוצם-כוחו.

בימינו, אומרת את, ככל שהתפתחו בני-האדם, הלכו ונתפכחו. כשהתחילו להבין גורמים ומניעים בבריאה, פסה אמונתם. נכון, פסה האמונה התמימה שאותה השליטו הדתות (אם כי עצם מהותן של הדתות עמוקה הרבה יותר משהיא נראית לעין ומן הצורה בה ניתנו להמן). אבל אמונה אחרת, האמונה העמוקה במהות-העולם, בכך שהוא מושגת על יסודות צודקים, שיש איזו רוח לעולם, שיש כיוון מסויים לעולם (הרי כל תורת-ישראל מיוסדת על כך!) — אמונה זו לא פסה; להיפך, ידועות עובדות שחוקרים גדולים היו אנשים מאמינים בלב ונפש. כי אין שתי רשויות אלו, המדע והשקפת-עולם, נוגעות זו בזו. אין המדע סותר השקפות-עולם ואין הוא יוצר אותן. תפקידו אחר הוא לגמרי, ושטח-פעולתו אחר.

האמונה, שאת מדברת עליה, על הילד המאמין והאדם המבוגר המפקפק — לא זו היא האמונה, שעליה אני מדבר. זו תמימה היא ושטחית, ולא היא הטבועה בפנימיותו ובמהותו של האדם. אף יוון כך. מהי יוון הפילוסופית? הרי זוהי תקופת-ההתבגרות, תקופת-חיפוש-הידיה בתהוירובוהו שאותו חשו אותם חכמי-יוון. ושוב חיטוט באותן השאלות: מהו העולם ומהו האדם? ורואים אנו שאחרי תמורות רבות והתעמקות כל כוחות-הנפש באים אנשים גדולים לידי אמונה, ולכן לא כך הוא הדבר. מאמין יכול להיות חכם. וחכמים — רבים מהם, ודוקא הגדולים — מאמינים הם!

של ימינו. פוגעת בי הפרויאולוגיה הנפרזת שבשיריהם. אותן המלים הנדרשות אצל כולם, אלא — בצורה אחרת, בסגנון אחר... ביחוד השירה הפובליציסטית של ימי-המלחמה. דומני שלא מהפנים האנושי היא באה, אלא מאותו החלק הנתון לרוח-הזמן, השואב מן החוץ ומושפע ממנו. יותר מדי הסתגלות לסגנון הרגיל, הניתן עכשיו בכל, בעתיונות, במאמרים וכו' ישנה גם בשירה. דומה כאילו מסתגלים המשוררים החדשים שלנו (אחרים אינני מכיר) לזמן. אין הם שואבים ממעמיקיהם, האנושיים, האלמותיים שהם-הם הנותנים גודל למשורר, — מובן, אם יש בו מעמקים ואם מוכשר הוא להעלותם. ונוסף לכך השפה: אותה חרוזות בשפה הנפוצה כל כך בשירה החדשה, להטוטיה-מלים, עיוותן וכו' — כל זה פוגם במידה איומה. כשאני קורא את ביאליק אני חש אותו, את כל עצמתו, בפשטות שבשפתו, אם כי הוא משתמש בכל פנייה-הלשון. אחריו כל כך קשה לקרוא את המשוררים החדשים.

אל תחשבי שאני מבטל אותם לגמרי, אך אין הם מדובבים אלי, לכן אינני קוראם תכופות.

אקווה שתביני, עם כל העירפול שבדברים, כי קשה לקבוע בעניינים אלה דרך בהירה ופסקנית ולשון בהירה. ענייני-הנפש עמוקים ומעורפלים הם. המשוררים שאני קורא הם: ביאליק, טשרניחובסקי ורחל (משלנו, ומשל עמים אחרים עוד ועוד).

אך שירה אחרת שומע אני עכשיו, וברצון עז, והיא — המוסיקה. אין לשער כמה היא נותנת — הריחוף במשהו אחר, עליון יותר ונצחי, מיני תחושות סתומות ונפלאות. אם תשאלני מה אני מוצא במוסיקה — אתקשה מאוד לענות. אבל היא נותנת כל כך הרבה. לאנשים רבים הרי היא סס-אופיום באפרורית-חייהם. אבל לא זהו מה שהיא נותנת לי — מין דבר שקשה להסבירו, אך תענוג עמוק ונפלא הוא לחושו. — ה, הייתי מציע לך מאוד לשמוע מוסיקה קלסית, אפילו אם תשעמך בתחילה. יודע אני זאת מעצמי. בתחילה — בליל-צלילים מזור ויש גם צורם, אבל לבסוף מתחילים להתענג עליה. נסי לשמוע באשר תוכלי. אינני חושב שתתחרטי.

הפעם אסיים בלי בקורת או ניתוח כלשהו. תמיד, במכתב ראשון אחרי בואי ממך, הריני אסור כולי לרגשותי ואין בכוחי להפעיל בו את מוחי. והיי שלום.

שלך באהבה וגעגועים עזים,

בגמרך לקרוא את המכתב נשקי את — ה בעדי.

סינית !!!

עין-חרוד, 31.5.45

חביבה!

...ייתכן שקצת קשה לך אתי, —ה. כה שונים אנו במהותנו. לא אדבר על חילוקי-דעות, התרשמויות וכו' שאינם קובעים, אלא כנראה — כל בניינו הפנימי שונה הוא.

אמרת את לי, כי כבד אני. כפי הנראה, נכון הדבר. קיבלתי בתורשה ירושה לא-קטנה ולא-קלה של תכונות השונות במקצת מן הרגיל. כי מאבא ירשתי כובד פנימי — הרי תוכלי לשער, אך גם מאמא ירשתיו. ואולי ביתר חריפות. "מהשבות הטורדות ומתקיפות" — אמרת פעם עלי. אמנם כן, מאז היותי נער צעיר העמסתי על עצמי עול-מחשבה — על הכל.

כשאך התחלתי להתבגר ולחוש — דומה שעולם חדש נפתח לפני, עולם מלא מאוויים סתומים, המכניסים אותך למבוך של רצונות שונים והגורמים לפעמים כאבים נפשיים עצומים. אך רק בתקופה זו מתחיל האדם לצמוח — האדם הפנימי, המרגיש, המבין. כאבים פנימיים אלה אינם אך פרי אותו היצר המיני המתעורר; קשורים הם במעבר חר וקשה בכל הוויתו של האדם. הוא חדל להיות ילד שקט ושליו ונכנס לעולם אחר, חסר-שקט, המלא בעיות סותרות הקולעות את הנפש לסערות שונות ולצדדים שונים.

ואצלי היה דבר זה חריף מאוד, כי דק ועז-הרגשה אני מאוד, והדבר בא עלי בגיל מוקדם. עדיין לא היו בי כוחות עצורים ומכוונים מספיקים, הנותנים יציבות ואיזון למשחק הכוחות הפנימיים. אך ברכה עצומה צפונה בתקופה זו, בה מתפתח האדם בפנימיותו, גדל, מבין.

ואחר כך — נסיון-האהבה הראשון, שהוא כה חשוב לגבי האדם עצמו. חוץ מעצם האהבה הרי הוא מביא ליציבות-הנפש. האדם יודע את אשר לפניו. אין הוא נתון למאוויים מופשטים, המביאים את הנפש לכמיהה למשהו לא מסוים, ועל ידי כך למתיחות חולנית ובלתי מפרה — למצב-רוח פתאומיים קשים, לא-ירצון לעשות משהו. הלימודים בתקופה זו הם משהו מעיק ונטול כל ענין. — — —

תקופת הילדות היא תיוה שאחריה באה תקופה לא-ארוכה של השתגות כל המהווים הנפשיים וכל ההוויה הפנימית נכנסת לעולם שונה ואחר. זוהי האנטי-תיוה. אחר-כך באה הסנתיוה בנפש — שילוב החיים המיניים בחיים ה"חילוניים" (מבחינה זו) ויציבות פנימית, ידיעה לאן לפנות ואיך לפנות.

ואודה לאלוהים, כי לא מכוער אני (אין בזה שום שמץ גאוה). רק בהשפעת חיצונית על התפתחותי אני מדבר) ונסיון-האהבה הראשון הרימני למדרגת אדם בוגר במוקדם. מוקדם מאוד חדלתי להיות ילד ולחיות בהזיות שלווה. אקווה כי תביני, שכל מה שדיברתי — עלי דיברתי, אם כי השתמשתי במושג אדם, וכאילו דיברתי על משהו מופשט יותר.

האם כבד אני? — ייתכן. אינני רואה את העולם ואת דרכי בו קלים.

אדם מכונס בתוך עצמו אני, נתון הרבה לפנימיותו, ולאשרי אינה דלה (ייתכן, או ודאי, כי שני דברים אלה קשורים יחד. אדם שפנימיותו דלה אין היא ולבטיה תופסים מקום חשוב אצלו).

לכן, —ה, דעי, כי הכובד הזה נובע מן התורשה שקיבלתי וכן מן העובדה שאינני עוד גער, וזה כבר הנני מבוגר כמעט לגמרי ואדם פנימי עד מאוד.

אקווה, —ה, כי עם כל ההבדלים המהותיים אשר בינינו נוכל למצוא אושר רב זה בזה. אני, כמובן, כבר מצאתיו, אם כי לפעמים את מכעיסה אותי, ואל תחשבי שכעס זה חיצוני הוא. לפעמים את פוגעת קשה בפנים, ואני מתקומם. —ה, נוהג אני כלפיך בסבלנות כמעט בלתי מצוייה אצלי, כי מטבעי הנני מאוד מאוד לא סבלן.

מדוע אני שותק? רבים שאלוני זאת. ואינני יודע. בחברה שלנו אני מדבר, ולפעמים הרבה, צוחק, מבדח וכו', לא בהתאם למהותי הפנימית האמיתית. זוהי התבדרות מן העול הפנימי, מתוך הרצונות החברתיים הפועלים בי, וכמובן — מתוך החלק הילדותי שבנשמת, הכמה יותר לחברה, לצחוק ולעליונות, השואף לפי סגנון אנשי-שלימונה ל"חיים קלים". אך כשאני נמצא ביחידות עם נערה שאני קשור אליה, וקשור עד מאוד, הרי משהו אחר יתרשח. אין זה תחליף של חברה. במקום החברה הגדולה — אני אדם אחד. כאן יש משהו הרבה יותר

רציני ועמוק. ומדוע אינני מדבר? הרי לא אילם אני, ולא ריק ממחשבה? על האמת אודה, שגם אין לי צורך רב בדיבור. דיה לי ההרגשה הבלתיאמצעית של הוויתך, הוויה כה יקרה ואהובה, ויכול אני לשבת זמן רב ורק לחוש אותך ולאהוב עד מוות. דעי, —ה, כי מסור אני לך עד מוות. אינני משחק בכך, כי אין הוויתי כזאת. וכאשר אני מתקשר — הרי זה בכל נימי נפשי! — — — אם נשתדל להבין איש את רעהו, להיות סבלנים יותר, נאווה אושר רב. ולכן הפחידה אותי אותה נימה העולה לפעמים אצלך, וייתכן גם אצלי, הלא היא השמירה, כביכול, על העצמאות ועל החופש העצמי, ואי־הרצון להיענות לצד השני. יש להיזהר ולהיזהר בכך. יש רק להבין את השני ולהיות סלחן מאוד. כי יכולים אנו לפגוע איש ברעהו בלי סוף, כי כל כך שונים אנו.

—ה, ביחוד בזאת עליך להיזהר — באותה שאיפה שישנה בך לשלוט באחר; בזאת את עלולה לפוצץ הכל. הן חשת וראית, לפי כל הוויתי והתנהגותי, כי דבר כזה לא ייתכן. הרי זה מקומם בפנים את הכל, וכך לא נמשך הרבה. רפי הוא דק־הרגשה ונוח להיפגע בעניינים אלה. תאמרי: גאווה עצמית וכו'. ייתכן. אך כזה אני, אינני מסוגל לחוש מישוה עלי ולו במעט. שווה בשווה — כן. ואת זאת רוצה אני בינינו. ולכן, —ה, הביני למה כל כך כעסתי ונפגעתי כשאמרת לי שלפעמים טוב שהנני בעין־חרוד. עצם העובדה שאני בלתי־רצוי, מעלה בי רצון לברות, כי הרי זה משהו איום בשבילי לדעת כי מעיק אני.

אודה, —ה, כי לפעמים, בהימצאי עמך, רוצה אני להיות על ירך ולחוש את אושר־הוויתך על ידי ולא לשאוב באינטנסיביות את אשר בך. לאהוב יותר בשקט ולחוש כי שלי את.

—ה, כפי שאת רואה, לא קל הוא רפי ולא פשוט, והיזהרי מאוד מלפגוע בו.

האם נתתי לך משהו מעצמי במכתב זה? אקווה שכן. אם כי מופשט הוא ולא כל כך מקושר, אקווה כי יתן לך משהו ממהותי־שלי. —ה, רואה את, אנו מנוגדים מאוד ולפעמים מעיק הבדל עצום זה בינינו. אך נשתדל להתגבר עליו. כי לא כל כך נורא הוא. והרי מול עקה קלה לפעמים עומדת אהבה כה רבה ואפשרות לאושר כה רב בינינו. —ה, נקווה כי נדע ללכת אל האושר ולסלוח זה לזה על הכאבים הנגרמים בדרך, כי לא בכוונה הם נגרמים (כאב רב גרמו לי דבריך אשר אמרת, כי נדמה לך שבכוונה אני עושה משהו נגדך. היזהרי, —ה).

שוב אומר — להבין ולסלוח. הפעם אסיים.

ומה אוסיף? מה אומר עוד ולא נאמר?

אהבה, מושג כה קדוש ונעלה, ממלא אותי כעת עד אפס מקום. —ה, אהבתך עד מוות.

די, אני גומר — — —

יא.

עין־חרוד, 16.2.46

יקירונת שלי, — שלום רב, רב!

...הגשם בחוץ כה סואן, כה כבד, משרה הרגשה של בדידות, ניתוק מן הסביבה והתייחדות עם התוך הפנימי. ותוך זה איננו רק שלי, הריהו של שנינו. יש אומרים, כי האהבה אנוכית היא, האדם האהוב דורש לעצמו

את האהוב. כל הרגשות נובעים מתוכו הפנימי, השייך לו לבדו. בכל — הדגשת העצמיות, האני.

אך זה רק בשלביה הראשונים והשטחיים של האהבה, בשלבי־החמדה. אז נשאף כי האהוב יהיה לנו. אך בהעמיק האהבה בתוכנו, בחדרה אל תאי־נשמתנו, בהפכה אותם על פיהם, בהסעירה אותם בסער אשר כמוהו לא ידענו — אז חדל הרעיון הבלתי־נודע (שאיננו נתון לרצוננו התודעתי, הברורי) — לרכוש את האהוב לעצמנו. באה תמורה, בא הרצון להזדהות פנימית עם היצור השני האהוב, איו הפקדת התוך הפנימי לנפש השני, שיתופו בכל המתרחש בנו (רצון שיתוף זה אינו מתבטא, כמובן, במלים; הרי אלו הן תחושות פנימיות). וזו אחת הסיבות הנפשיות (לא הרגשיות) העיקריות המקשה עלינו את הפירוד מן האהוב. הרי הוא חסר בתוכנו. תוכנו קשור בו. ועם התרחקו חסר משהו בפנים.

חדירת האהוב לתוך עולמנו הנפשי — זו הדרגה העמוקה של האהבה. תחילתה כיבוש התחושות האינסטינקטיביות, הרצון לשתף את האהוב בתוך הפנימי — זה ההן המוחלט של יישותנו הפנימית לאהבה. זו הפקרת השערים, הנעולים בפני כל זר. מכאן והלאה הרי הם גוף אחד ונשמה אחת (גוף בבחינת נושא הנשמה). — — —

יב.

עין־חרוד, 8.4.46

הביבה — שלום, שלום!

— — —

קרני המקרה לשבת בחדר־האוכל על יד שני אנשים בלתי מוכרים לי, ושמעתי מדברים על „מעגלות“. בהשראת מה אינני יודע — אולי בגלל היותם בעין־חרוד. והיו דעותיהם (והות כמעט) וטענותיהם דומות במקצת לטענותיך את, והתעורר בי פתאום הרצון לכתוב לך ולברר את אשר תופס אני בספר הזה.

ייתכן כי הדבר ייראה משונה במקצת. מה פתאום עכשיו, לאחר זמן רב כל כך, ולאחר שלא רציתי כי נדבר בזה? אך משום מה נתעורר רצון זה, ואקווה כי לא תתעיפי לקרוא. לכל היותר תפסיקי באמצע (הייתי מוסיף כאן משפט במקומך, אך מפחד אני).

הרבה בורר ולובן לי בזמן האחרון ביחס לספר, מתוך קריאת מאמריו של אבא (במקרה) בעניית־חברה, מאמרים מלפני חמש־עשרה שנה בערך. לאו דוקא עניית־חברה אצלנו, אלא בכלל, תלות האדם בחברה כתריס מפני הבדידות הנצחית וכו'.

ולובנה בי תפיסה חדשה, או נכון יותר, תפיסה ברורה על הספר (יש להודות, כי הרבה היה מעורפל קודם. הרבה הייתי תוהה מהו היסוד, הרעיון הפנימי, המוביל, של הספר) ואנסה להסבירה לך. במאמרי־הביקורת, עד כמה שהיו, לא מצאתי הד ורמז לתפיסה זו, ודומני שבכלל לא נגעו בנקודה, שלדעתי היא המרכז, המפתח להבנת הספר, לכל „השחור“ המצוי בו, לכל.

סלחי לי על ההקדמה הארוכה. אני מתחיל:

תפיסת המחבר (לפי דעתי) את תפקיד־החברה אצלנו היא לא ארגונית, אלא תפיסה שלפיה צריכה חברה זו להקיף את כל חיי־האדם. צריך האדם לחוש בה אותו השריון, אותה החומה שיצר לעצמו מפני הבדידות.

האדם בא מן „האין“ והולך אל „האין“ (המוות), ממקומות אין־סופיים, שאינם מושגים בשכלו, תהומות אפלות שאיננו יודע איך לחשוב עליהן והמעלות בו תחושות אינסטינקטיביות של פחד, פחד מפני הלא־כלום שבהן, מפני הריקנות הגמורה שבהן.

יצר לו אפוא האדם למשך שנות־חיייו ההכרתיות, השנים שהוא חי אותן, מרגיש אותן, יצר לו מסגרות מחשקות, שבהן ימצא מפלט מה"אין" הסובב. מזה (ה"אין") הרי הוא בא, ואליו הרי הוא הולך. ולכן צריך הוא (לפי תחושה עמוקה, אינסטינקטיבית) להידבק בחייו הממשיים למשהו בטוח, משהו מוחשי, משהו שירגיש בו בטחון, אחיזה, לא ריקנות.

מצורך־הגנה זה יצר לו האדם חברה, שהלך ושיכלל אותה, הלך והידק את תלותו בה. מן הצורך הזה, להרגיש את עצמו קשור, אחוז, דבק, נוצר התא החברתי הקטן ביותר והמלוכד ביותר, הלא היא — המשפחה.

אסתפק בהקדמה הפילוסופית. לדעתי היא הכרחית להבנת תפיסתו של המחבר את תפקיד המשפחה, החברה הקיבוצית (כממלאת מקומה). את התפקיד הנ"ל (המקום "הבטוח" של האדם הבודד, המקום בו יחוש מפלט מאפסותו, כיחידה אחת בין מיליונים, יחידה לא נחשבת על פי כמותה) מילאה עד עכשיו המשפחה בכל המשטרים, בתקופות שונות, באופן מוצלח יותר או מוצלח פחות, אך אליה נמלט כל פרט, בה הרגיש את עצמו חשוב, בה חש קרקע תחת רגליו, בטחון. אך בהיותו בחוץ שוב היה בודד. בהיותו ברחוב בין אלפים אלפים — מהו שם? טיפה זעירה שאיננה נחשבת. מפלט מזה מוצא הוא במשפחה. לכן כל אותו הפולחן שנתהווה מסביב למשפחה, אותה החרדה לשמרה ולטפחה.

אצלנו, בצורת־החיים הקיבוצית שלנו, נשתנו (מבחינה זו) סדרי־בראשית. המשפחה כאן פוררה, אבד לה חלק גדול מערכה (שוב מהבחינה הנ"ל), כי הרבה פעולות שבהן היתה המשפחה ממלאת את תפקידה נלקחו ממנה והיו נחלת־החברה (האוכל, ההלבשה, הטיפול בתינוקות, החינוך וכו'). בעצם היותה צורך־חיים כזה, לקחה על עצמה הקבוצה תפקידים של משפחה. אין זה משא קל ביותר. אותה נוחות שכל אדם מבקש לעצמו איננה כל כך קטנונית (אם כי היא מתפשטת לצורות־לוואי קטנוניות). הרי זו שאיפתו של כל אדם לחוש את עצמו "משהו", לא בורג באיזו מכוונה גדולה, אלא גוף שלם, שתכליתו למען עצמו, שהוא חי למען עצם חייו הוא.

ונשאלת השאלה: האין זו מעמסת־יתר על האדם בתתו לשטחים חיוניים לחרוג מגבולות המשפחה לשדה־החברה?
ומבחינה זו יוצא הספר "מעגלות". אותם הזכרונות של מנחם־מקא אינם סתם הזיות, כעין "זכרנו את הדגה אשר אכלנו במצרים".
בכוונה נלקח אותו טיפוס. לא אידיאליסט, כי אם אדם פשוט, פעמים רבות קטנוני, שהתגלגל (ולא בא משאיפת־הוא) לצורת־חיים זו, ספוג זכרונות על אבא ואמא, בית־ההורים החמים, שבו היתה לו אותה הרגשת־הנהרות. אין זה רצון קטנוני לנוהויות, אלא הצורך הנ"ל של כל אדם.

וכן כל אותו התיאור של השחור בפנינות השונות של חיינו — אין לראותו כקטנוניות, כחיטוט בשחור, כקטנוני. דוקא אותו מנחם־מקא, המסמל אדם פשוט, הרוצה לחיות כאדם ולא להיות תמיד איש־צבא מגוייס (אין הדברים אמורים בשנים האלה, שנות־גיוס, בהכרח, לאור־המציאות. הרי זה ניתוח הקבוצה כצורת־חיים המקיפה את כל שטחי חייה־האדם). אותו אדם בינוני, בעל־בית, שכמוהו הם תשעים אחוז מן האנושות — דומה שבנפש־הוא מתרוצצת מהפכה זו מן הצורה הקודמת (המשפחה) אל הצורה החדשה (החברה הקיבוצית).

אין לי האפשרות לנתח כאן את כל הספר. הדבר דורש זמן רב, אך רציתי לתאר לך את צורת הגישה לספר כפי שהוא נראה בעיני. אין לראותו סתם כביקורת על הנעשה, אלא ביקורת על כל מיני

דברים — קטנים, לכאורה — הממלאים את יומו של האדם, דברים חיוניים בשבילו במהותם (בלי צורות־לוואי נוספות). הרי זו ביקורת ורצון לנתח את צורת־החיים החדשה בשטחים שלדעת המחבר הם חיוניים לכל אדם, כדי שיחוש את עצמו "כרג במים". ומכאן כל אותן עשרות האפיוודות בהן נפגש מנחם־מקא כאן וכאן, קושי זה או אחר. את הכל יש לבחון מנקודת־מוצא זו.

לא דיברתי עם אבא על נקודות אלו. בכוונה לא דיבר עמי, לכן תפיסה זו תפיסה עצמית היא. דומני שהיא "יסוד מוסד" בספר. ודאי הרגשת, כי כל הניתוח קטוע הוא, אינו שלם וחסר הרבה. פשוט לא רציתי לברבות מדי.

— נסי אולי לקרוא שוב את הספר לאור תפיסה זו. אולי ישתנה משהו. אל תמהרי להוציא משפט. רציני הוא הספר עד מאוד. ניתוח השואף לחשוף את שרשי חיינו החדשים והמיוחדים במינם. — — — מה אומר לך — פשוט עיפתי. עבודה מאומצת. כתבתי כה מהר. אני פשוט תשוש כעת.

אקווה כי לא תתרעמי עלי על שתצטרכי לקרוא כל כך הרבה. הן כה קשה היה לי לכתוב זאת. — — — ועתה אני מפסיק. מחר עלי לקום בשלוש בבוקר ולכן — שלום רב, — שלי, אהובה ויקרה.

יג.

עין־חרוד, (יוני, 46)

מצב־רוח מזור מעוררני לכתוב עכשיו. מזורה היא גם שעת־הכתיבה — שמונה בבוקר.

זה עתה סיימתי לקרוא ספר שהתחלתי לפני שתיים, "אינגבורג" שמו. כבר כתבתי לך פעם עליו, וזה עתה סיימתי עוד פעם. ספר זה עורר בי תחושות כה רחוקות, כה שונות ומזרות לגבי כל ההווי, כל המתקם מסביב.

בתוך כל הסואן מסביב, הספוג כולו הווייה של כלל, של ציבור; כל החיים חתומים במאורעות ציבוריים, לאומיים או משקיים וכו'. את הכל חיים אנו יחד. והנה פתאום — עולם אחר לגמרי, עולם של אדם החי עם עצמו, החי רק את עצמו. ביער, עם אהבתו העצומה, ואחרי שאהבתו עוזבת אותו — עם צערו הנוקב. מאורעות חיצוניים אינם מתרחשים בספר. הכל מתרחש בתוך נפשו. ימים ושבעות של אותו מצב־רוח, אותה פנייה של כל מעיני־הנפש לתוכה ולמתארע בה. התכנסות פנימית מכסימלית. התרחקות מבני אדם, משאונם, מרצונותיהם, מהויותם בכלל. משהו כה שונה, כה רחוק מאתנו כאן, שכמעט כל חיינו איננו נשאים לבד. וההווה והמתרחש בפנים אסור להם ואי־אפשר שישתלטו על הווייתנו, כי כפותים אנו במסגרות־החברה האופפות וסוגרות עלינו מכל עבר.

ניגוד כה עצום, וכה מקשה לפרקים (אצלי) "לצאת" אל החברה. הנה שרוי אתה במצב־נפש מיוחד, אפילו מצב של איזו התפעלות וגאות רוחנית, התופס את כל הווייתך, המשליט בך רצון עז לא לראות פני איש, לא לחוש לידך הווייה שנייה, אשר לה תחושות אחרות, מצב־נפש אחר, העלול לפגוע בך קשה.

והנה בא ההכרח האכזר, שהוא כה שולט בחיינו, ומכריח אותך לצאת, לבוא בין אנשים כשאתה כולך כְּמֵה להישאר עם עצמך, להתייחד עם עולמות עמוקים בהרבה מאלה הסובבים אותך ושולטים עליך בהימצאך בין אנשים. ויוצא אתה כשלבך ונפשך עדיין שקועים באיזו חווייה פנימית התופסת אותך כליל ואז עליך לשים על פניך אותה מסכת הקרירות — חומת־הברזל אשר לנפש.

כה קשים הם לפעמים חיי הצוותא. ודאי תתפלאי מעט להתפרצות מורזה זו. אך בגמרי ספר זה ובהיותי כולי שקוע בו, ברוחו הפנימית כל כך, המכניסה אותך להלכיררוח של יחיד, ללא שיתוף של כלל אנשים, רק האדם הבודד עם העושר הגדול החי בנפשו פנימה — והנה בחוץ סואן משהו זר כל כך, קולות אנשים העסוקים בשלהם, בדאגות יומיומיות. וזה כה שורט בנפש, כה מרגיז.

— — —

תקופתנו כה רחוקה וכה מתנכרת לצורת ספרות כזו. וכי תמצא עכשיו ספר העוסק באדם היחיד, הבודד? גם הרומנים המספרים על עלילות-אהבה בנויים על מסגרת-החברה. חיי-הגיבורים משובצים בתוך מסגרות חברתיות. תוך התפתחות-העלילה ישנם ניתוחים חברתיים, לאומיים, מדיניים וכו', אך חסרה לגמרי ההתמכרות השלמה לנפשו של האדם, לה לבדה!

עגועים כה רבים עורר בי הספר. כמה רוצה אני לראותך עמי כאן עכשיו, לחושך אצלי. — — —

די. די להשתפך. צריך להתנער ולהתכונן לנסוע. די קשה ונעשה בלא רצון. — — —

שלום רב!

הביני, ילדתי, מהי אותה דרישה פנימית לשלווה, להבנה אינטימית.

הן עת נתגלתה לי האהבה (לאו דוקא באופן מוחשי) בחינות-לילה, עת החילותי לראשונה לחוש פעמי הלב הדופק בציפיה, בחרדה, בחוסר-מנוחה — למה? — לאותו בלתי-ידוע, המנוחש רק באפס קצהו, אך כבר אז — נכסף ומקוה.

הן מקדש כה נישא ונשגב הקימותי לי, ממלכה שלמה, ממלכת שמים, ממלכה אשר כרובים ישרתו בה ואשר ריחות-עדן יופצו בה.

חיי הבנה, אמונה, חיים פנימיים, עצמיים, מובדלים במשהו מכל הסובבים, הפונים זה לזה, יונקים חיות זה מזה, השאיפות ניוונות מזה שהכל מסביבנו, השניים — הוויתנו, תחושתנו, — הן הקרקע, הן השמים, הן האויר אשר לחיינו.

כך, ילדה, שאיפה פנימית זו חיה בי עד היום. שאיפה אגואיסטית למדי.

אסיים היום, חביבה... הנה זה זמן רב ישבתי והויתי ומי יודע לאן יובילנו כל זה. — — —

ראי והושי, חביבה, אני מצמיד את שפתי אל שפתותיך. תעברנה הן את אשר לא יוכל כל מכתב לבטא. — — —

טו.

עין-חרוד, 28.4.47

...חביבה, חיבור חיהם של בני אדם גורם להפיכת עצם-עצמו של אחד מהם. כל הוויות משתנה, מתאימה ומסגלת עצמה אל ההוויה השנייה — הרי לך תוצאה כה רעה לכל אהבה. הן תזכרי ויכזה זה. מאז לא שיניתי את דעתי. לא, —ה, איש אינו משנה את עצמו (בעיקר) כשהאהבה היא בין שני יצורים גאים, חפשים, עצמאיים ובעלי תוכן עצמי). אין הם משתנים, אלא בבואם להיות יחד, בבואם לחיות יחד עליהם להתאים את עצמם זה לזה, הן תואם נפשי (וזהו, דומני, צר האהבה) והן תואם התנהגותי (ודומני, כי גם זה צר-האהבה הוא). אחרת לא ייתכנו חיים של שני בני-אדם יחד, זה בצד זה, חיי הוויה אחת. כי הדבר קשה, כי הדבר מעיק. כי באדם סולטים גם "שגערונות" קטנים, הרגלים מסויימים ועצם רגש החופש המינימלי, ההכרחי לו למען יחוש את הוויתו עצמית. לא אחד מהמון, תוצאה אובייקטיבית, שבלגנית, של המין האנושי, אלא סובייקט, עולם בפני עצמו, בעל תחושה של קוממיות פנימית מסויימת. ואחת ההתקשות בהן ממחיש האדם לעצמו את היותו סובייקט מסויים — הם ההרגלים הקטנטנים השונים אצל כל אחד (ייתכן, כי הטבע עצמו דאג לכך) והמפלים את האנשים איש מרעהו.

וככל שיהא האדם במהותו הפנימית אינטלקטואלי יותר, כן תרבה ההתכנסות הפנימית לתוך עצמו, כן יהא בודד בחברת בני-אדם, ותביעותיו מהחברה וצרכיו בתוך החברה יהיו יותר דלים ושטחיים יותר. צרכיו העמוקים נובעים מעצמו. התפתחותו בעיקרה פנימית היא. וככל שיהא האדם כזה, כן יגדל בו הצורך לחירות עצמית. אותו אדם, כיון שבודד הוא יותר מאחרים בחברה, מקים לו (בלוי דעת) עולם פנימי לעצמו. סוגר הוא ונועל את הנפש מפני החוץ. ממילא גדלים בו הצורך וההכרח לשמור על עצמו. נוסף לכך, מלא כל אדם כזה הערכה עצמית רבה — מסיבות אלו גדולים בעיניו והשובים מאוד כל תנועה, כל הרגל, כל אורח-חיים מסויים. אין הוא יכול לוותר עליהם. שומר הוא אותם בקנאות. כל ויתור כזה הוא כעין תחילת ויתור על עצמיותו כולה, ואין לו קשה מזה. — — —

יד.

עין-חרוד, 4.12.46

סלחי לו לילד את השתפכותו זו. יש ותתקוף אותנו לתקופה קצרה, לשעות מסויימות, עת הכרחית היא ההתפרקות על אדם קרוב, אוהב. אדם שלי.

לרוב, עת ניתקף כך, יימצא גם גורם חיצוני, כמו עתה: יורד לו הגשם, דולף, דופק בעצלתיים (עדיין, אך נקווה כי יגבר — נימוק חקלאי) על גגות-הפח מסביב אשר יגזימוהו הרבה. תתגלגלנה, תזחלנה הטיפות במסלולי-הפחים ותפולנה לארץ בקול נקישה חלושה. האויר כבד הוא, אופף וסוגר על חדרים, חדרים-אנשים, תאית-איים. מבדיל הוא בנייהם, מרחיקם זה מזה במרחבו האפל ומעורר רצון להתכנס פנימה, להציץ באשר שם. עצב רך וטמיר אופף, סובב, תוקף. סיבתו לא ברורה כל כך, לא מוחשית.

אך אותה בדידות אובייקטיבית גורמת לניתוק מן הגורמים הפועלים כאן, מן הסובב, לניתוק מכל הווי חברתי. נשאר רק האני ואשר בו. ואל מי יפנה אותו רפי פנימי? אל מי יכמה ואל מי יערוג? אקווה לכן, חביבה, כי לא תעסקי, לא תדייני לך חובה, אם קשר העיניים לא יהא ברור כל כך, אם בנינם לא יהא הגיוני ביותר. כי לא רפי חושב כותב כאן, אלא הרהוריו הנישאים גלים גלים אמורפיים, היוליים, לא משופצים.

ומה יאמר אותו ים מזור, רחב ועמוק, החופן בו מכמנים לאין מספר, רצונות אשר אין שם להם — הויות מדומדמות? בעצם — מהו רצון זה, או נכון יותר: צורך זה, והנכון ביותר: הכרח זה להתפרק, לשקוע ברוך, בעונג, באושר?

יש, חביבה, יש ויש, צורך עצום ורב. הן כבר הספקת להכיר את אפייה של נפש זו, של הוויה זו שרפי שמה, רכות-מהותה המצריכה את קשי-המסגרת, את חומת-הברזל בחיי יום-יום, במלחמת החיים והקיום, במלחמת היחסים עם אנשים. הכרח הוא לה פורקן, הכרח הוא לה מקלט, מקום בו תוכל להיחשף כולה כמות שהיא, ללא חל ושרק, ללא בושה.

האפילו על ים זה בכנפיו השחורות, האפלות, והשחריר מבפנים, סימא וחילל.

והנה רצון נהדר זה לשחרר את האדם מסייט זה, להעביר את חייו מעבר לתחום־מחשך זה ההורס ומחבל בחייהם של מיליוני־אנשים, ולא רק הכֹּהֵן כשלעצמו, אלא כל ההוויה הכלכלית של בני־האדם, הקובעת את דרכי מחשבתם, חייהם והשקפותיהם.

קשה ומאוד לא נעים לקבל כהשקפת־עולם את הדעה, כי מצבו הכלכלי של האיש, היישוב, הלאום — הוא הקובע את דרכי־החיים לכל צורותיהם. כמאמר מרכס: „לא תודעתם של בני־האדם קובעת את הווייתם החברתית, אלא הווייתם החברתית של בני־האדם היא הקובעת את תודעתם (הכרתם)“.

ומלבד השחרור מן היחסים הנקבעים על־ידי התלות הזאת, שהוא מפעל אנושי עצום, ישנה גם הערבות ההדדית שיסודה לכלכלי (חברי אותו המשק) והיא נהפכת בהכרח לחברתית ואישית. — — —

ננסה עוד בכמה מלים לברר מה הן הסטיות שסטה המפעל מתחילתו, מן ה„תיאוריה“ שלו (ובעצם מהי „תיאוריה“, אם לא השאיפה הצרופה, הראשונית?). מה שונה באותם הרצונות אשר שוקעו והובעו בחוקה הארגונית, הראשונית, של הקבוצה, שהיא מבע לרצון הכן בכל אותם ה„שחרורים“ ממעקות שונות וכו', שהולבש חוקים וסעיפים מעשיים וממשיים? מה הם השינויים שחלו?

חלק רב שונה על־ידי החיים עצמם. משנתבגרו הבונים פג כוחם של הרבה תקנות וחוקים שאין להם אחיזה. אך יש עוד חלק, — ודומני שהוא הגורם לכל המרורות האוכלים ומאפילים על המאור והסיפוק שביצירה זו מבחינה אישית.

ככל מפעל זקוק היה גם זה ועד היום הוא זקוק לביסוס כלכלי. וצורך זה הוא שבלע כמעט את כל מחשבתם של האנשים, — הצורך הראשוני להתקיים, ולהתקיים בכבוד, ולמלא את כל הצרכים והתפקידים אשר הועמסו עליהם ואשר העמיסו על עצמם. והבעיית החברתית, אם כי מעולם לא ירדה מעל הפרק בקבוצה, על כל פניה לא הוקדשה לה תשומת־לב רצינית, ומעולם לא ניסו לפתרה. גם לא היה כל ניסיון ללמוד ממנו כיצד לבנות יצור כזה מבחינה חברתית. ועוד: לשם ההתרחבות הכלכלית, וכן מתוך הכרח של קליטת העלייה, באו לידי הכנסתם של מאות ואלפי אנשים ללא אפשרות של בחינה חברתית כלשהי, באו ונכנסו אנשים רחוקים מן המתווה פה. וגם מתנגדים לו, והם חיים פה מתוך פרויטיות, ללא כל שאיפה ומאמץ. אחוזם בקיבוץ הוא עצום, והם גורמים למצב חברתי קשה.

ואין זמן להתעכב ולבחון, —הו, הציונות מתגשמת מתחילתה מתוך פעילות קדחתנית, סטיכית. המטרה אחת היא: הבאת אנשים לארץ. אין בחירה ואין זמן לחנך. העיקר להעלות. ותחת הלחץ של קצב זה והלך־רוח זה נמצאים הקיבוצים.

אין זמן לעמוד ולהתעכב, יש לגדול ולקלוט, ככל שנותנות האפשרויות הכלכליות.

וזהי אחת הסיבות העיקריות ההורסות את הכל — את החיים החברתיים, ההתישבוניים, את היחסים האישיים, את הרגשת הבית, את האחריות עליו והערבות לו.

אך אין עתה אפשרות להיעצר. בכל יש התפתחות לא נורמלית. ואף גידולו הוא כזה.

אך כל אלה — האם בכוחם להעלים מן העין את גודל החיים כאן, את הגלום בהם למען היחיד? — — —

משמרות, 30.10.47

ל—ה, היקרה!

—ה, עדיין אזכור את הביקורת שלך על „מעגלות“, הלהט שבו הגינות על החיים השיתופיים, על הגודל שבאפשרות של אנשים רבים לחיות כחטיבה אחת. — — — אנסה (ולוואי ואצליח) לברר לך מה אני רואה בחיים אלה של שיתוף, מה הם נותנים לי. מהו היסוד הבריא (לדעת) שהנחילו לי, הנותן לי לעמוד קוממיות. לא אאריך על עצם המפעל, מבחינת חידושו, העזתו והדרו. הן הכל ידוע. אנסה רק להצטמצם בשטח האישי והסיפוק האישי, הלא הם שטחי־ההוויה הקובעים ביותר.

נסיון נועז זה, ללכת „נגד“ רצונותיו הכמוסים של האדם, נגד רצון ההסתגרות האישית החבויה ככל אדם — נסיון זה קשה הוא עד מאוד, כמו שנראה בכל המשקים הקיבוציים. קשה היא זו כניסת הכלל לתוך שטחיו האישיים, הפנימיים, של הפרט, — הכניסה הרחבה, הפתחת דלת לרווחה, עם המונו ושאונו של כלל־האנשים, של הסביבה על כל גווניה.

ונכון: דרוש לחיים אלה מאמץ אישי קשה ביותר, ובייחוד, להוריגו, שלא הורגלו באלה. ונשאלת השאלה: לשם מה? לשם מה הכבדה זו על חיי־האדם, לשם מה להעמיס את האנשים זה על זה, לתת להם אותה אפשרות של כניסה לחיי הוולת, שבדרך כלל נוטה אליה האדם ביחס לאחר וסולד ממנה ביחס לעצמו?

ויש לשם מה! יש בכך ערך אישי עצום ודרגה אישית גבוהה להיות אחד ממהווי המפעל הזה, להיות שותף לחיים אלה. מלבד כל אותן הבחינות ה„ציוניות“, ה„חלוציות“, המובנות מאליהן (אני מקווה כך) ואשר אין לזלזל גם בערך הסיפוק האישי שהן גורמות בתתן טעם לחיים, שמחזור הימים רווי וספוג יצירה — יצירה לאומית, יצירה אישית; מלבד אלה — עצם הקמת החדש עם הקושי העצום שבו, הקמת מפעל, שהוא מכשיר לאומי כביר, יש בה גם משום קו לאפשרות של חיים חדשים, אחרים, שונים כל כך מאשר גרצה במשטר הקיים, האוהב נוחיות, פְּרוֹיטיות והשפעתו כל כך חזקה על חיינו. בית ליצירת צורת־יחסים חדשה בין אנשים — ולא בשטח הרגשי, כי יצירת אינטימיות בחיי־אנשים, שסוף סוף זרים הם זה לזה, דומני, שהוא דבר שאינו בגדר האפשרות (אם כי מספרים, כי חיים ארוכים ביחד, כבדגגיה, למשל, יצרו שם ביניהם יחס משפחתי למדי. ייתכן; אם כי אינני מאמין בכך). אך בשטחים אחרים ישנה שאיפה להגבהת רמת־היחסים, להרמת שטח הראייה של האדם. ועצם העובדה שעניין יחסי־הכסף הוצא, העובדה, שאין האנשים קשורים בחייהם זה בזה קשרי תלות כספית וכלכלית, יחסי התלות המעיקים כסיוט בחיי האדם, כמעט בכל צורות הקשר שבין איש לדעהו — הִחַל ביחסי־קיום פשוטים, יחסי־עבודה, וכלה בצורות השונות בהן ישתלבו ביחסי־קיום פשוטים, יחסי־עבודה, וכלה בצורות השונות בהן על הכל ובכל יתערב ויקבע אותו ערך חליפין, שבתחילתו היה כל כך שימושי ותועלתני, ואחר־כך השתלט על כל החיים, על המחשבה, היצירה, האמנות לכל ביטוייהן.

ועוד הלאה חדר יותר עמוק — גם לאהבה, לאותו חלק קדוש, לאותם נבכים שבהם יתן האדם את כל אשר לו. עד לשם פשה הנגע,

גבעת-עדה, 31.3.48

התאמיני מה ידחוף את רפי לשבת כעת, בשעה כה מאוחרת (אחת השעות הקטנות) ולכתוב לך, ילדונת? — חלום, חלום משונה, אך רב זוהר.

...ובחלומי: זה עתה החלה השמש שוקעת והאוויר כולו עדיין רווי אור-היום הבהיר והזך (אותו אור שרק בימי-אביב בהירים ייראה). העמק כולו נוגה בשלל-צבעים, אשר תתנה קרני-השמש המשתברות והניתזות לאלפי רסיסים מגוונים בהתקלן בעפאיה-עצים. וכה יבריק בכוח-נעוריו כל הצומח, כל שפע הירק למינהו. מהגון הבהיר אשר לשעורה המשתבלת ועד לגונים הכהים של עצי-ההדר — הכל מקרין ונוסף חיים, חיים כבדי-שפע, שפעה רבה יאצור בקרבו העמק. ותהה יתהה לו המלאך זך-הכנפים אשר יסובב במעופו הלך וחזור על פני השדות. יעוג עוגות באויר וכולו תענוג למראה כוח-חיים זה, צמיחה איטית ומוצקה זו של כל היקום (כאשר ידע היקום לצמוח באביב).

והשניים, אשר יחידים יהלכו בשעה זו בעמק, כה תואמים הם את חדות היקום הסובב אותם, כי גם הם ייראו כנוהרים לקראת משהו. כל חזותם תביע שלוה מאושרת. הילת-אשר תעספם בלכתם צעד צעד, איטיים במהלכם, שלווים בדריכתם. ייעמק הוא, הנצחי, להסתכל בפניהם וכעין כאב פלח את לבו. הבין ותפס מה מאושרים הם ממנו — הוא אשר חייו נצחיים, אשר נעורים לו והם בלתי פוסקים ואשר אינו עלול להיפגע ולהינזק, אך את זאת לא ידע — את האושר הפשוט, האנושי — לאהוב. כי בזאת רק בניית-מותה חוננו. רק הם, היצורים המסכנים הללו, בעלי הסככים הנפשיים, הרצונות הפתלתולים בעלי... ובעלי... — בתוך כל סבך-הויתם מתנה אחת קיבלו מאלוה, והיא — האהבה.

וכל כך מוחשית ראה זאת עת הנמיך טוס מעליהם וראה על פניהם את ההבעה הפשוטה של האושר. רק אז הבין למה אמר אלוהים „נעשה אדם בצלמנו“ ועשאו כה קטן, כה עיקש ופתלתול, אך חננו גם בואת. ורק אז חש והבין מה בודד הוא עצמו.

וככל אשר הוסיף להתבונן בהם כן מצאו חן בעיניו — כל אותה האחדות אשר הביע צעדם.

היא הולכת לה קלות, גופה נוטה לצדדים וראשה מוטה לצדה האחד, עיניה — גונן בהיר ושקוף, הנה תשפיל ראשה, כאילו מבקשת משהו, והעיניים הצרות נעוצות בקרקע.

ואשר על ידה גבות ושהחרר, ומהלכו זקוף יותר והוא מביט נכחו...

וכך ילכו עד בואם אל תחת עץ רחב-גוף, אשר קרני-השמש תעבורנה בו והן כקרועות. העלים רושפים רשפים אור ועוטים את פניהם מעטה של צלליות ואורות. ואז, בהיותם כך שקויים אויר ואור, יסובו איש אל רעהו ועיניהם נסוכות אור ובהן מבט-נפש. ויקרבו כך הגופות, וישה הראש השחרחר ותצמדנה השפתיים בלהט אחד, ארוך, מוצץ לשד ואור. וכך יעמדו שעה ארוכה, וכל הויתם נתונה לגילוי המתחדש כל רגע, והוא — עובדת היותם קשורים זה לזה, היותם שייכים זה לזה, רצונם העז והאדיר זה בזה.

וכה עז היה הביטוי, וכה מוחשית היתה ההבעה, וכה נאמנה הביעו העיניים את המתחולל בפנים, עד כי נטל לו המלאך מן האויר חלקה קטנה, והיא זכה וטהורה וגרגר-אבק אין בה, ויצר בה את דמויות השניים בעמדם כה טובלים איש ברעהו, ויאמץ את התמונה אליו ויעף עמה למעלה.

אך השניים לא חלו ולא הרגישו כי אירע דבר, רק באחת הגו. והיא — עובדת היותם יחד...

פגו קויה-שינה ותמונה חדשה נתבהרה, והיא — חדר קטן, רבוע-קירות, ואור פנס דלוח מהבהב לאט...

ולזאת, ילדונת, למען יישאר לי אך זכר-מה מחלום הדור-צורה ועז-תוכן זה, ניסיתי להעלותו כאן.

אך, ילדה אהובה. כה ארבה להזות שכך נהיה יחד, כמה ארבה לשאוף כי נגיע לזאת. — — —

אהבתיך, ילדה, אהבתיך עד בלי די.
שלום רב, יקירונת, כל טוב ואלפי נשיקות לך.
הפעם תעני לי, אך מיד!

יח.

מוצא עלית (לשם אינפורמציה — ע"י ירושלים), אפריל, 1948

ל-ה החביבה — רב שלום!

אם כי מכתב זה בא אחרי זמן לא מועט, אקווה ויהכתובת תהיה מעין הסבר מסויים מדוע התאחר. ואמנם סיבות היו לרוב, והן „גדולות ונכבדות“ (בטח, בטח!). וכלל-סיבות זה חופן בו באמת הרבה, וראשי פרקיו של „הרבה“ זה הם טילטולים ונסיעות, דאגות וטרדות להעביר אנשים בסדר מסויים ותוך בהלה לא-קטנה (כי העניין בא לפתע פתאום), ואחר כך סידורים שונים לארגון, לציוד, לשיכון, לאימון וכו' וכו'. סבך שלם של בעיות ודאגה להשגת צרכים של אנשים (משהו המתאים מאוד לאפיי). נו, ואחר-כך ימים ויללות ללא שינה, נדודים וסידורים, „היתקלויות“ ו„מגע“, והכל בדחיסות כזו...

ואין הענין כשלעצמו נורא כל כך, אלא שבדבר אחד הוא פוגע —

באפשרות לשבת מעט יחידי ולרכו את תמצית „מיהתהוים“, הנערמים עתה תחת המשא הרבגוני הזה, לרכום, לעבדם ולשלחם לך, ילדונת. רצון זה שאינו מרפה ואינו עוזב, המלווה בכל ומוכיח באלף הוכחות יום יום על ידי שהוא עולה וצף, מסעיר מחדש ומציף שוב ושוב בכליון נפש — הוכחות כה ממשיות כי הוא הוא התוכן העיקרי האמיתי, שהמקום החשוב ביותר הוא מקומו, שאיננו חולף כל הימים ואשר כל השאר, לכל גדלו ורחבו, תופס עתה את רוב ההתעניינות (בהכרח!) לרחבה, אך שלטונו הוא — בעמקה.

...ושוב אותו המוטיב, ושוב אותה הנהייה, ושוב אותן מלות-

הגעגועים. הכל כאשר היה. — — —

כך, כפי הנראה אין משתנים הרבה. דומני שכבר הבעתי לך דעה זו. ואמנם, רואה אני כי לא נתבדתה, בתוך נפשו אין האדם משתנה. מקבל הוא רשמים חיצוניים. ייתכן והוא מושפע משהו, ממישהו, והשפעה זו נותנת אותות חיצוניים בהבעת מחשבות, בצורת התנהגות וכו', אך הגרעין הפנימי נשמר בעצמה — אם חזק הוא האדם, או חלש ורפוי ונוטה לצננות — אם כזאת היא „תכונתו“.

ובי אראה זאת ברור ביותר. הן אותן ההזיות (אוי לנו, כי זהו המזון) אשר כה ידעתי להזות לפני שנתיים ושלוש, אותן אחזה עתה — בגוונים עזים יותר. אם כי עתה כה מרובות הנסיבות לתפחית מהן, לדחקן לקרן זוית.

ואמנם, ילדונת, אם אעלה את אשר אהגה בך — ותקבלי שיר גושן, רצוף סגנון והבעה כה מוכרים — אותה התפרקות האוהבת, המתגעגעת הנמקה בחוסר-אוונה. הכל כאשר ידענו כה יפה. ואדע למצות כל אותה פרשה ארוכה במלים אחדות, בודדות.

אך משמעותן גדולה היא לגבי: אהבתיך, ילדונת, אהבתיך ואתגעגע
כה עליך. — — —
גו, ובכל זאת לא תמיד אותו דבר. יש קצת גם לספר על
הזכיבה, על אנשים, מאורעות, מקרים וכו', כל אותו כלל-פעולות
המסייע בידינו לעבור ממצב שינה למצב שינה.
ואמנם הפסיכולוג שבי בא על סיפוקו, ובמידה גדולה. שפע
סיפוסים מכל המינים, משכבות אשר לא פיללתי כי אכירן פנים וכי
בכלל מצויות הן בארץ. שלל-צבעים המקיף את כל גווני הדעות
ההורמים — דתיים, אנשי אצ"ל ולח"י (על אלה יש הרבה לספר,
סיפוסים מעניינים מאוד, אם כי אינם עמוקים ובסיסים האידאי פשוט
הוא למדי. אך מעניינת היא דרך תפיסתם את הציונות, מאבקנו בארץ
זכר) — אנשים משונים, העולים מזויות-החיים וסמטאותיהם, שאור
שמש רחבי-ידיים לא ראו מימיהם, שהמחשבה החפשית — המחפשת,
הבודקת, המדעית — כה רחוקה מהם. תקועים הם (כל אחד בגוון
מחשבותיו הוא) בתלמים וערוצים צרים, שנקבעו להם בצאתם לאויר-
העולם בסמטאות הנידחות של העיר העתיקה, והולכים בערוצי-
מחשבה אלה כמאמינים נלהבים...

שפע, שפע פסיכולוגי, המלמד ומרחיב דעת, המצביע ומורה על
כל פינות-מחשבה-והרגשה, על תגובות משונות למעשים, על תפיסות
מוזרות — עד כדי אבסורדיות — של החיים ותופעותיהם.
ובכל — איוז עקשנות מחשבתית, איוז חוסר כל אפשרות (הרבה
יותר מרצון) לוותר כלשהו!
עכשיו התחלתי להבין סיבות חסנה של הדת אצלנו, סיבות חוסר
ויתורה ועקשנותה. כל כך ספוגה זו באנשים עד כי אין להזיום.
וכולם כך — אף האפיקורסים שבהם. בכל ניכר אותו גזע עקשני
בדעותיו השומר את צורות-המחשבה אשר בהן גדל בקנאות דתית.
הרואה את? כך מנצלים את הזמן להתפתחות. והיות וזה
מעסיקני עד מאוד, עורך אני הסתכלויות ותצפיות רבות כל הימים.
לספרים אין זמן כמעט לגמרי, וחבל. קשה להינתק מהם, ממקורות
מחשבה-ורגש אלה. אך ההכרח כופה את שלו.
גו, הפעם נסיים, וכרגיל עכשיו — בלי אפשרות לומר לך כי
תעני.
שלום רב וכל טוב. — — —
וכדברייך — שלך —ה, שלך כל כך...